

UNIVERZITA KARLOVA
HUSITSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Specifika práce se skupinou dětí z dětských domovů

**Specifics of working with a group of children from children's
homes**

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

PhDr. Karolína Burešová, PhD.

Autor:

Alice Martincová

Praha 2024

Poděkování

Nejprve bych chtěla poděkovat vedoucí mé práce, PhDr. Karolíně Burešové, PhD. za odborné vedení, motivaci a cenné rady, dále děkuji za podporu svým blízkým, v neposlední řadě děkuji dané organizaci za umožnění a poskytnutí rozhovorů a za příjemnou spolupráci.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci „Specifika práce se skupinou dětí z dětských domovů“ vypracovala samostatně. Dále prohlašuji, že všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne: 4.8.2024

Jméno autora: Alice Martincová

Anotace

Cílem práce bylo zjistit, jaké jsou specifika práce s cílovou skupinou dětí a mládeže z dětských domovů v rámci služby sociální rehabilitace. V teoretické části práce je představen vliv prostředí na vývoj dítěte, teorie attachmentu a rovněž je zde otevřeno téma traumatu v rámci práce s touto cílovou skupinou. Teoretická část práce se dále zaměřuje na vymezení systému náhradní výchovy v ČR, popisuje možnosti následné péče pro mladistvé opouštějící náhradní formy výchovy a vymezuje rozdíly mezi formami náhradní výchovy. Dále je v teoretické části představena profese sociálního pracovníka v práci s touto cílovou skupinou a dosavadní výzkumná činnost v rámci tématu práce. V závěru teoretické části je blíže rozepsán vztah jako nástroj práce, což navazuje na výzkumnou část práce. V praktické části práce je vymezena metodologie výzkumu a poté je představena analýza dat z výzkumu v rámci rozdělení kódů do 6 kategorií, doplněné o citace z proběhlých rozhovorů s komentáři. V závěru praktické části je v diskuzi reflektován proces výzkumu a odpověď na hlavní a dílčí výzkumné otázky.

Klíčová slova

dětský domov, sociální rehabilitace, pobyty, vztah, citová vazba, sociální služba

Annotation

The aim of the thesis was to find out what are the specifics of work with the target group of children and youth from children's homes within the social rehabilitation service. In the theoretical part of the thesis the influence of the environment on the child's development is presented, the attachment theory and also the topic of trauma in the context of work with this target group is opened. The theoretical part of the thesis also focuses on the definition of the system of foster care in the Czech Republic, describes the possibilities of aftercare for adolescents leaving foster care and defines the differences between the forms of foster care. Furthermore, the theoretical part introduces the profession of social work with this target group and the existing research activities within the topic of the thesis. At the end of the theoretical part, the relationship as a tool of work is discussed in more detail, which follows the research part of the thesis. In the practical part of the thesis, the research methodology is defined and then the analysis of the research data is presented in terms of the division of the codes into 6 categories, supplemented by quotes from the interviews conducted with comments. The practical section concludes with a discussion reflecting on the research process and answering the main and sub-research questions.

Keywords

children's homes, social rehabilitation, retreat, relationship, emotional attachment, social services

Obsah

Seznam zkratk.....	8
Úvod.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1. Vliv prostředí na vývoj dítěte.....	11
1.1. Sociální vazby v dětství.....	12
1.2. Vliv rodiny a výchovy na vývoj dítěte.....	13
1.3. Teorie attachmentu.....	14
1.4. Práce s traumatem v kontextu sociální práce.....	15
2. Náhradní výchova.....	17
2.1. Systém náhradní výchovy v ČR.....	17
2.2. Dětský domov.....	19
2.3. Odchod z ústavního zařízení.....	20
3. Sociální práce s dětmi a mládeží.....	22
3.1. Metody práce s cílovou skupinou dětí a mládeže.....	22
3.2. Typy sociálních služeb pro tuto cílovou skupinu.....	24
3.3. Dosavadní výzkumy v této oblasti.....	26
4. Vztah jako nástroj služby sociální rehabilitace.....	29
4.1. Sociální služba sociální rehabilitace.....	29
4.2. Sociálně terapeutické pobyty s dětmi.....	30
4.3. Role pracovníka, role klienta a jejich vzájemný vztah.....	32
PRAKTICKÁ ČÁST.....	35
5. Metodologie výzkumu.....	35
5.1. Cíl výzkumu.....	35
5.2. Charakteristika zkoumaného vzorku.....	36

5.3.	Výzkumná metoda	36
5.4.	Průběh získávání dat	36
5.5.	Metoda analýzy dat	37
5.6.	Etické hledisko.....	38
6.	Analýza dat a jejich interpretace	39
6.1.	Pracovní zkušenosti	39
6.2.	Osoba pracovníka	41
6.3.	Práce jako celek	43
6.4.	Pobyty	47
6.5.	Vztahy	50
6.6.	Cílová skupina	52
7.	Diskuse.....	55
	Závěr.....	58
	Seznam pramenů	59
	Seznam příloh.....	62
	Příloha č. 1 – Informovaný souhlas	63
	Příloha č. 2 – Scénář výzkumného rozhovoru.....	64
	Příloha č. 3 - Přepis výzkumného rozhovoru Respondenta 5.....	66
	Příloha č. 4. – Seznam kódů rozdělených dle kategorií	76
	Příloha č. 5 - Tabulka kategorizace dat u Respondenta 5	82

Seznam zkratk

DD – Dětský domov

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dětí

MPSV – Ministerstvo práce a sociální věcí

MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy

Úvod

V této práci jsem se rozhodla zaměřit na zkoumání specifík práce s dětmi z dětských domovů přes prožitek a zkušenost sociálního pracovníka, kdy jsem v rámci výzkumu k této práci vedla polostrukturované rozhovory se šesti pracovníky služby sociální rehabilitace pro děti a mládež, kde jsou mimo jiné s dětmi uskutečňovány sociálně terapeutické pobyty. Cílem mé bakalářské práce je zjistit, jak je tato konkrétní práce specifická skrze zkušenosti sociálních pracovníků. Má motivace ke zvolenému tématu pochází z dlouhodobé dobrovolnické zkušenosti, konkrétně v rámci zapojení se do výjezdů na sociálně terapeutické pobyty. Možnost pracovní pozice v této službě mi od začátku přišla jako velmi zajímavá, a proto jsem se rozhodla svou bakalářskou práci zaměřit tímto směrem.

V teoretické části práce je představen vliv prostředí na vývoj dítěte, kapitola se blíže soustřeďuje na vliv rodinného a dalšího prostředí na vývoj dítěte v kontrastu s vývojem dítěte v náhradní formě výchovy, k čemuž tato práce směřuje primárně. V této kapitole je rovněž představen vliv traumatu na vývoj jedince. V další kapitole je pozornost zaměřena na náhradní výchovu, kapitola představuje systém náhradní výchovy v ČR, v kapitole rozdělují její typy a blíže v kapitole popisují i specifika jednotlivých typů náhradní výchovy. Třetí kapitola teoretické části blíže představuje náplň profese sociální práce s cílovou skupinou dětí a mládeže. Jsou blíže představeny metody sociální práce preferenčně pro práci s touto cílovou skupinou, jsou rovněž představeny i služby specifické pro práci s touto skupinou. V závěru třetí kapitoly se zaměřuji na porovnání dosavadní výzkumné činnosti v oblasti tématu této práce. Pro finální kapitolu teoretické práce jsem se v rámci návaznosti na část praktickou rozhodla pro rozebrání vztahu jako nástroje služby sociální rehabilitace, která blíže přibližuje specifika konkrétních pracovních pozic respondentů v následné výzkumné části práce. Kapitola popisuje roli pracovníka a roli klienta v rámci vzájemného vztahu u zmíněné cílové skupiny.

Praktická část této práce v úvodu představuje metodologii výzkumu, zaměřuje se na popis metody získání a následné analýzy dat, v kapitole reflektují limity a etické aspekty výzkumu. Dále už je představena analýza dat výzkumné části práce. Zvolenou metodou je tematická analýza, předem jsem si vytyčila 6 kategorií, následně jsem text analyzovala a využila otevřeného kódování, jednotlivé kódy poté byly zařazeny pod vytyčené kategorie,

v části analýzy dat jsou rozvedené a doplněné o citace z provedených rozhovorů. V závěru praktické části je diskuse týkající se reflexe výzkumníka vzhledem k provedenému výzkumu a následné analýze dat z výzkumu spolu s reflexí odpovědí na dané výzkumné otázky.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vliv prostředí na vývoj dítěte

Na vývoj člověka má vliv mnoho faktorů, mimo vnitřní a vnější biologické vlivy je důležité zmínit i významný vliv prostředí. Jednotlivé složky prostředí jsou navzájem provázané. Důležitá není jen kvalita daných prostředí, ale také různé změny – osobní, celospolečenské či v nejbližším sociálním prostředí, stejně tak jako vliv informačních technologií.

Vývoj člověka v dětství a stádia tohoto vývoje jsou klíčová pro udání směru, v jakém se život daného člověka bude ubírat. Pro člověka je nutné a potřebné se socializovat, je to naše odvěká potřeba, být s dalšími lidmi, žít ve skupině, ve společnosti. Socializace má několik stádií, mezi primární řadíme socializaci v rodině a v nejbližším okolí dítěte – probíhá již od raného dětství. Sekundární socializace probíhá v pozdější fázi dětství po nástupu do školy, případně dalších školských zařízení, v této fázi také začínají na vývoj dítěte mnohem více působit různé formy médií. V dnešní době probíhá tato forma socializace zejména v rámci sociálních médií a sítí. Socializace terciální probíhá po celý zbytek života. Pokud se vrátíme k socializaci primární, je důležité navázat na téma rodiny. Rodina je nejdůležitější skupinou, ve které se jako člověk ocitáme, působí na nás významným vlivem, naše působení v ní nás formuje jako osobnosti. Pokud je funkčnost rodiny porušena, může to být pro dítě velmi devastující.

Co se týče vztahů, konkrétně vztahu dítěte k jeho primárnímu pečovateli – měl by to být člověk, který je přítomný a stálý v životě dítěte. Pokud tato osoba chybí, neuspokojuje primární potřeby dítěte nebo se osoby u dítěte střídají (*např. v ústavní péči*) může dojít k citové deprivaci a poruše vazby (angl. attachment), což významně ovlivňuje další život jedince, zejména jeho schopnost navazovat zdravé vztahy. Výraz attachment je možno přeložit jako citová vazba či připoutání, tento překlad, i dle některých odborných českých publikací, nicméně není tolik odpovídající (Nolen-Hoeksema, 2012). Proto budu dále v mé práci na tuto teorii odkazovat v jejím originálním znění. Pokud bych tuto teorii vztáhla k tématu této práce, což je zejména sociálně-terapeutická práce s dětmi z ústavní péče, tak je znalost této teorie velmi důležitá.

Nyní bych se blíže zaměřila na vývojové fáze dětství, každá fáze má svá specifika a typické znaky, přestože je každý prožíváme jinak v naší individualitě a formují z nás jedinečné osobnosti. Blíže se zaměřím na fázi raného dětství, kdy je bezpečná vazba s primárním pečovatelem považována za klíčovou a nenahraditelnou. Matějček období mezi 1. a 3. rokem života považuje za kritické v otázce předejití syndromu citové deprivace (Matějček, 2011).

1.1. Sociální vazby v dětství

Vývoj člověka začíná již v prenatálním období od početí do momentu narození dítěte. Již v tomto období se plod začíná projevovat a reagovat na různé podněty. Rozvíjí se schopnost vyhledávat podněty, které jsou pro něj žádoucí, např. poloha těla matky. Komunikuje skrze pohyby – toto se začíná lišit ke konci těhotenství, reakce a chování plodu se začnou individualizovat, v závislosti na temperamentu. Plod se dále postupně učí přijímat informace a také se vůbec učit – rozlišit známé a neznámé, vytváří si zkušenosti, začíná přijímané podněty třídit. Ke konci prenatálního období, zhruba v 7. až 9. měsíci začíná plod intenzivně reagovat na intonaci mateřského jazyka a pociťuje zájem o matčin hlas. V prenatálním období dochází k interakci mezi matkou a dítětem, což je klíčové pro další vývoj dítěte. Vytváří si mezi sebou specifickou formu komunikace, plod reaguje na různé podněty a tím matce může komunikovat své potřeby a pocity. (Vágnerová, Lisá, 2021)

Po porodu, který je jak pro dítě, tak pro matku nejen důležitým mezníkem, ale i velmi zátěžovým momentem, nastává novorozenecké období. Toto období, také nazýváno adaptačním, trvá zhruba jeden měsíc. Novorozenec a jeho projevy jsou přímo závislé na jeho biorytmu, ve dne se objevují jen krátké úseky bdění mezi velkou částí dne obsaženou spánkem. Tyto okna jsou vyplňovány zejména uspokojením fyziologických potřeb, postupem času je možno začít nabízet i další podněty. Mezi reflexy, kdy některé z nich přirozeně vymizí, zůstávají reflexy, která mají i důležitý sociální význam. Mezi tyto reflexy patří např. zvětšující se tendence reagovat na své okolí a také na sebe upozorňovat křikem. Novorozenec takto může vyžadovat pozornost pečující osoby. Rozvoj novorozence také závisí na přiměřeném přísunu podnětů, díky nimž může získat určité zkušenosti. Dítě nicméně není pouze pasivním příjemcem podnětů, znovu zde hovoříme o vyrovnané interakci mezi ním a matkou.

V kojeneckém období, které trvá již podstatně delší dobu, zhruba do jednoho roku dítěte, se děje velké množství větších změn v životě a vývoji dítěte. Mimo rozvoj důležitých percepčních mechanismů je důležité zmínit rozvoj systému zrcadlových neuronů. Tato oblast má významný podíl na emočním i kognitivním vývoji, na porozumění projevům druhých lidí a na nápodobu těchto projevů. Tento systém má významný vliv také na vazbu mezi matkou a dítětem.

V batolecím věku stále trvá silná závislost na matce či jiných dospělých, při odloučení se vyskytují znaky separační úzkosti. Vágnerová (2021) popisuje toto období ve vztahu k rodině jako období nácvičku sociálních dovedností v bezpečném prostředí. V ideálním případě dítě nabude jistotu a je připraveno rozšiřovat své sociální vazby mimo rodinný systém. Dlouhodobější nucená separace od rodiny v tomto období může závažně ovlivnit další vývoj dítěte. Pro dítě v batolecím věku je také důležité mít své teritorium domova, tedy místo zmíněného bezpečí, místo dobře známé. V předškolním věku se již v otázce emočního a sociálního vývoje dítě posouvá k větší samostatnosti, na nějaký čas se již obejde bez matky, příp. primární blízké osoby, pokud je typ jeho attachmentu bezpečný, je pravděpodobné že má jistotu, že se blízká osoba vrátí. Vstupem do školy se poté dítěti rozšiřují blízké sociální vazby, mimo rodiče, o spolužáky a učitele (Vágnerová, Lisá, 2021).

1.2. Vliv rodiny a výchovy na vývoj dítěte

Rodina je základní sociální institucí. Probíhá v ní primární socializace a tím významně ovlivňuje náš další život a jeho směřování. Pro člověka je to přirozené prostředí, do kterého se narodí, nicméně toto prostředí si narozdíl od ostatních nemůžeme zvolit. V minulosti byla za základní – nukleární rodinu považována rodina tvořená otcem, matkou a dětmi. V dnešní době se toto proměňuje a rodiče často bývají např. i osoby stejného pohlaví. Za rozšířenou rodinu poté považujeme veškeré bližší příbuzné – prarodiče, tety a strýce, bratrance a sestřenice. Rodina, ve které jedinec vyrůstá, se nazývá rodinou orientační, prokreační je ta rodina, kterou jedinec zakládá.

Rodina je systém, který v životě člověka plní svou nezastupitelnou roli. Jak tento systém funguje lze podrobněji zkoumat na předurčených funkcích, které by rodina měla naplňovat. První funkcí je funkce biologicko-reprodukční, tato funkce se v posledních desetiletích velmi proměňuje, ubývá počet narozených dětí v jedné rodině, přibývá také rodin a pár bez dětí. Další funkcí je sociálně-ekonomická funkce, funkce významná hlavně ve společenském měřítku, rodiny jsou hlavními činiteli státní ekonomiky.

Dále je funkce ochranná, ta zajišťuje uspokojení základních životních potřeb, a to nejen dětí, ale všech členů rodiny. Tato funkce se proměňuje vlivem rozšíření sociálního zajištění ze strany státu a neziskového sektoru, přesto rodina v této péči stále hraje významnou roli. Další funkce je přímo vztažená k lidské socializaci, je to funkce socializačně-výchovná. V naplňování této funkce je jedním z hlavních údelů příprava dětí a mladistvých na samostatný život mimo rodinný systém. V naplnění výchovné části této funkce může být úskalím přílišné spoléhání na školní instituce ve smyslu nápravy výchovných vzorců z rodiny.

Pokud se blíže podíváme na proces výchovy, vždy tam figurují tři proměnné – vychovatel, vychovávaný a výchovný cíl. Existují rovněž 3 základní styly výchovy – autoritativní, liberální a demokratický. Následující funkce, která by neměla být opomíjena, se vztahuje k relaxaci, rekreaci a zábavě. Pro děti má tento způsob trávení volného času největší přínos, přesto je důležitý i pro ostatní členy rodiny. V neposlední řadě je důležité zmínit funkci emocionální, je zásadní a nezastupitelnou funkcí. Jak uvádí Kraus: *„žádná jiná instituce nedokáže vytvořit podobné, a tak potřebné citové zázemí, pocit lásky, bezpečí a jistoty, a tak podstata a smysl nemohou být nikdy proměněny“* (Kraus, 2008, str. 82). V posledních desetiletích bohužel ubývá rodin, kde se daří tuto funkci plně naplňovat, z mnoha důvodů, často i sociálně patologických. Narůstá proto počet dětí citově deprivovaných a týraných (Kraus, 2008).

1.3. Teorie attachmentu

Nyní se blíže zaměřím na citový vztah mezi dítětem a jeho primárním pečovatelem, česky citová vazba nebo připoutání, pochází z anglického výrazu attachment. S attachment theory přišli v 60. letech minulého století psychologové John Bowlby a Mary Ainsworth. Bowlbyho zkoumání zpočátku navazovalo na pozorování chování malých dětí při odloučení od matky při pobytu v jeslích či v nemocnici. Bowlby dospěl k názoru, že *„neúspěšné navázání pevného připoutání k jedné nebo několika primárním osobám v raném dětství souvisí s neschopností navazovat blízké osobní vztahy v dospělosti“* (Nolen-Hoeksema, 2012, str. 119). Mary Ainsworth dále zkoumala reakci dětí na simulovaný odchod matky z místnosti, její postup se nazýval test neznámé situace. Konkrétně se zabývala chováním dětí směrem k matce po jejím návratu. Na tomto základě se poté reakce dětí rozlišily do 3 typů attachmentu. První typ attachmentu – bezpečný, se zakládá na jistotě, že se matka vrátí a téměř okamžitým navázání kontaktu po shledání.

Děti s druhým typem – vyhýbavým, se po jejím návratu matky straní; také se může stát, že děti po odchodu matky neprojevují žádnou reakci, jako by odchod ani nezpozorovali. Děti s třetím typem – ambivalentním, dávají po shledání najevo vzdor, vyhledávají fyzický kontakt a zároveň se mu brání. Ve výzkumech následujících let poté vznikl čtvrtý typ attachmentu - děti, které svým chováním nespádaly do předchozích tří kategorií, mohou mít typ dezorganizovaný. V tomto typu už mluvíme o dětech často zanedbaných či týraných, jejich reakce jsou nejasné, otupělé, sklíčené (Nolen-Hoeksema, 2012).

Dlouhodobé a nedostatečné uspokojování základních mj. i citových potřeb jedince poté vede ke stavu tzv. citové deprivace. Projevy tohoto stavu se liší, je to nicméně považováno za stav významného porušení psychomotorického vývoje člověka, což dále zasahuje do celé struktury jeho osobnosti. Následky citové deprivace bývají zpravidla závažnější v ohledu na to, v jak brzkém období dětství ke strádání začalo docházet. *„Dospělí, kteří byli v dětství vystaveni dlouhodobé emoční deprivaci nebo psychickému týrání...důležitým vztahovým ztrátám a podobně, se pak všeobecně hůře přizpůsobují nárokům samostatného života a častěji selhávají v rolích, které s sebou dospělý život přináší (zaměstnanec, partner, rodič...). Také vykazují podstatně vyšší prevalenci širokého spektra různých psychiatrických poruch (včetně psychóz, poruch osobnosti, vážných afektivních poruch a těžkých závislostí)“* (Herentin, 2017).

V posledních desetiletích v závislosti na proměnách rodinných systémů a výchovných přístupů se častěji objevuje termín subdeprivace, tedy lehčí forma deprivace. Subdeprivace je hůře identifikovatelná, a právě v tom tkví významné riziko. Nejčastěji se objevuje u dětí pocházejících z dysfunkčních rodin, které ale stále plní některé funkce rodiny, např. materiální zabezpečení a přístup k dobrému vzdělání, možné strádání po emoční stránce tedy není na první pohled viditelné. Pokud ovšem dojde k události, která svou závažností významně narušila běh života dítěte a významně ho poznamenala, mluvíme už o traumatu.

1.4. Práce s traumatem v kontextu sociální práce

Trauma v psychologickém pojetí znamená, že člověka v životě zasáhla událost, na kterou nebyl připraven a vyrovnávací mechanismy z každodenního života na vypořádání se s ní nestačí. V dané chvíli jsou lidé vystaveni extrémnímu strachu a bezmoci. To, co je pro někoho traumatickým zážitkem, je u každého individuální, každý máme jiné prožívání a jsme jinak citliví na různé situace a podněty.

V práci s dětmi, které žijí v ústavním zařízení, se pracovník s tématem traumatu setkává často, děti si nesou své zážitky z rodin a tyto zážitky dále významně ovlivňují jejich další vývoj. Z odborného popisu vzniku traumatu vyplývá následující: „*Pokud někomu způsobí újmu blízká osoba (např. někdo z rodiny nebo přátel), zanechá tato skutečnost mimořádně hluboké stopy, protože dojde k rozsáhlému zklamání a narušení důvěry. Člověk obvykle jinak zpracovává traumata způsobená jinými lidmi (někdy dokonce těmi, kterým důvěřuje) než např. přírodní katastrofy...Psychická traumata mohou vést k akutním stresovým reakcím, posttraumatickým stresovým poruchám i k trvalým změnám osobnosti*“ (Národní zdravotní informační portál, 2024).

V kontextu sociální práce se přístup k traumatizovaným osobám liší, např. od terapeutického procesu, kde může být porozumění a zpracování traumatu hlavní zakázkou. Sociální pracovník předává klientovi motivaci k sebedůvěře v jeho schopnosti, podporuje ho v osvojování nových strategií, jak se vyrovnávat se stresovými a zátěžovými situacemi a snaží se do života klienta zahrnout efektivnější způsoby zvládání každodenního života (Levenson, 2017). Sociální pracovník tedy nepracuje s tématem traumatu jako takovým, jako spíše s napomáháním ve zvládání nynějších potíží s ohledem na traumatické zážitky z minulosti a z přihlížení k nim (Baker, 2013).

Jak vyplývá z předchozích poznatků, poznání vývojových fází a jejich klíčových mezníků, zejména v oblasti socializační a emoční, je důležité v dalším zaměření se na primární socializaci v rodině. Rodina jako základní systém, ve kterém se člověk ocitá, by měla plnit určité funkce - pokud se toto nedaří, postupně může mimo jiné docházet i k rozvoji citové deprivace u dětí, kterým dlouhodobě nejsou naplňovány jejich emocionální potřeby. Pokud v již probíhajícím strádání přijde do života závažná událost, se kterou se nemá v danou chvíli dítě, jak vyrovnat, dochází ke vzniku traumatu. V přechodných rádcích jsem proto vzhledem k sociálně zaměřenému tématu mé práce vztahovala povědomí o práci s traumatem do kontextu sociální práce. Dále nyní přejdu k rozdělení systému péče o děti, které nemohou vyrůstat ve své biologické rodině.

2. Náhradní výchova

Náhradní typ výchovy přichází do života dítěte ve chvíli, kdy jeho rodiče, primární pečovatelé či jeho nejbližší rodina nejsou schopni plnit své výchovné povinnosti. Odebrání dítěte z rodiny nastává zpravidla při závažném porušení funkcí rodiny. K tomuto kroku se přistupuje nejčastěji po opakovaných pokusech ze strany příslušných orgánů o nápravu v rodině. Při odejmutí se poté dle konkrétní situace rozhoduje, kam bude dítě umístěno. Toto rozhodnutí vždy závisí na příslušném soudu na základě podnětů od Orgánu sociálně právní ochrany dětí, dále jen OSPOD.

Výzkumná část mé práce je zaměřená na dlouhodobou sociálně-terapeutickou práci s dětmi z dětských domovů, tedy z ústavní péče. V rámci tohoto druhu práce je poskytována služba sociální rehabilitace, což v ideálním případě znamená také nácvik sociálních a praktických dovedností, o které se děti budou moci v dospívání a při osamostatňování opřít. Dále bych také v návaznosti na téma osamostatnění přiblížila, jaké jsou nyní možnosti následné podpory při odchodu z ústavního zařízení, případně jak je možné se na odchod připravovat.

2.1. Systém náhradní výchovy v ČR

V posledních letech se v Čechách výrazně proměňuje systém náhradní výchovy, ústavní zařízení se rozdělují a transformují do menších zařízení nebo samostatných komunitních bytových jednotek. V ohledu náhradní rodinné péče se klade větší důraz na rozšiřování pěstounské péče a větší podporu pěstounů. V nedávné době se také více otevřelo téma zrušení kojeneckých ústavů a jejich úplné nahrazení přechodnou či dlouhodobou pěstounskou péčí, kdy hlavním činitelem v problematice ohrožených dětí je OSPOD. Pracovníci OSPOD jsou ti, kteří v krajních případech dítě z rodiny odebírají a situaci rodiny a dítěte nadále monitorují a řeší. Zpravidla je odebrání dítěte z rodiny bráno jako poslední krok opakovaných pokusů o nápravu situace v rodině, což nazýváme tzv. principem subsidiarity – tedy upřednostněním biologické rodiny před dalšími možnostmi. Přistoupení k odebrání dítěte tedy zpravidla znamená, že by další setrvání v rodině bylo pro dítě ohrožující. Dítě je odebráno přímo na základě soudního rozhodnutí, nebo na základě předběžného opatření. Soud může dítě svěřit do péče jiné osoby, případně v závažnějších případech nařídít ústavní výchovu.

System náhradní výchovy v České republice spadá pod více rozlišných resortů a orgánů – systém není sjednocený. Základně se dělí na *náhradní výchovnou péči* – ústavní výchovu a *náhradní rodinnou péči* – výchovu v rodinném prostředí mimo ústavní zařízení.

Výčet zařízení, které zabezpečují ústavní formu výchovy, je následující:

- kojenecké ústavy a domovy pro děti do třech let věku,
- diagnostický ústav,
- dětský domov,
- dětský domov se školou,
- výchovný ústav,
- domov pro osoby se zdravotním postižením,
- zařízení pro děti poskytující okamžitou pomoc, dále jen ZDVOP

(Šance dětem, 2023).

Z uvedených zařízení rozlišujeme, do kterého resortu z jednotlivých ministerstev spadají. Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do třech let věku spadají pod Ministerstvo zdravotnictví; domovy pro osoby se zdravotním postižením a zařízení ZDVOP spadají pod Ministerstvo práce a sociálních věcí, dětské domovy a zbylá školská zařízení spadají pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. V závislosti na tomto rozdělení může systém ústavní výchovy působit roztržštěně. Každý orgán má jiné formy financování a jinak zpracované metodické plány v rámci uvedených zařízení (Šance dětem, 2023).

Druhý typ – náhradní rodinnou péči, rozdělujeme na:

- svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby,
- osvojení (adopce),
- pěstounskou péči (MPSV, 2024).

Praktická část mé práce se zabývá dlouhodobou prací s dětmi z dětských domovů, tedy z náhradní výchovné péče. Proto bych nyní blíže přiblížila zařízení tohoto typu.

2.2. Dětský domov

„Dětský domov má tři hlavní směry: snaha vrátit děti do rodin, pomoci jim zažít příjemnější dětství, připravit je co nejlépe do samostatného života“ (DD Dolní Počernice, 2024).

Dětský domov je forma ústavního zařízení, které pečuje a vychovává nezaopatřené děti zpravidla od 3 do 18 let; do 19 let v případě prodloužení nařízené ústavní výchovy a až do 26 let v případě pokračujícího studia. Účelem dětských domovů je komplexní péče, zabezpečení a výchova nezaopatřených dětí a mladistvých, pokud to není možné v péči rodiny či jiné osoby (§ 12, Zákon č. 109/2002 Sb., v pozdějším znění). V Česku nyní registrujeme do 150 dětských domovů, pečujících zhruba o 5000 dětí (MŠMT, 2024). Dětské domovy jsou školská zařízení, spadají tedy pod resort Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Zařízení jsou financovány státními dotacemi, dotacemi od měst – zřizovatelů a sponzorskými dary. Domovy se často velmi liší, jak umístěním, typem budovy, případně rozdělením na menší bytové jednotky, financováním či přístupem k výchově a dětem. V minulosti byly dětské domovy velkými ústavními zařízeními, kde žilo dohromady velké množství dětí. Poslední desetiletí se podoba DD proměňuje čím dál více blíže k rodinnému, případně komunitním typu soužití. Děti v různém věkovém rozpětí žijí v počtu po maximálně 8 na rodinných skupinách. U dětí se střídají dva až čtyři vychovatelé a poté noční vychovatelé (DD Dolní Počernice, 2024).

Okolo 15-16 let je možno dítě přesunout na samostatný startovací byt, které mohou být součástí zařízení a někdy jsou mimo něj. Nicméně ne všechny zařízení tímto typem bytů disponují. Zde se dospívající mohou s podporou postupně připravovat na odchod do samostatného života mimo ústavní zařízení. Přesun na startovací byt ale není samozřejmý pro každé dítě, při přesunu se bere v úvahu vícero faktorů týkající se daného dospívajícího a jeho připravenosti. Dále bych přiblížila možnosti přípravy na zmiňovaný odchod a následné možnosti zajištění po odchodu z DD.

2.3. Odchod z ústavního zařízení

Způsobů odchodu z dětského domova je více, mimo svěřením zpět do péče rodiny či další jiné osoby může být dítě umístěno do jiného typu zařízení, v závažnějších případech do diagnostického či výchovného ústavu. V kontextu mého tématu práce bych se nicméně zaměřila na způsob odchodu daný věkem, tedy počínaje 18. rokem a konče 26. rokem života, v případě pokračujícího studia. Pokud mladý dospělý v DD po 18. roce zůstává v zařízení z důvodu studia, není už na základě nařízení soudu, je zde již dobrovolně ze své vůle.

Příprava na samostatný život ve své podstatě probíhá v dětském domově po celou dobu umístění dítěte. Do 15 let je to spíše skrze výchovně-terapeutickou činnost, vyrovnávání emočních, sociálních a intelektových deficitů často způsobených emocionálním strádáním v rodině. Dále jsou děti již od mala vedeni k péči o prostor okolo sebe a k nácviku praktických dovedností v rámci každodenního života v rodinné skupině. V 15 letech dítěte je v ideálním případě vhodný čas se už na téma odchodu více zaměřit, např. se zapojit do samostatného startovacího bydlení. Přípravu na odchod by mimo vychovatele měli s dospívajícími řešit sociální pracovníci v zařízení, stejně tak poskytnout možnosti následné podpory, např. i možnosti následného bydlení. Pokud si dospívající nepřeje pokračovat ve studiu, je vhodné se zaměřit na posilování kompetencí k hledání zaměstnání (Běhouňková, 2012).

Dospívající mají po odchodu ze zařízení možnost obrátit se na sociálního kurátora a dále spolupracovat už s ním – po odchodu z důvodu zletilosti mají mít zajištěnou schůzku automaticky ze strany ředitele DD (§ 24, 109/2002 Sb., v pozdějším znění).

V ohledu finančního zabezpečení mají nárok v systému sociálních dávek na jednorázový zaopatřovací příspěvek ve výši 28 750 tisíc Kč pro rok 2024. Pokud mladý dospělý pokračuje ve studiu, má nárok na měsíčně vyplácenou částku ve výši 17 500 tisíc Kč pro rok 2024, i po opuštění ústavní péče nebo náhradní rodinné péče. Ze zákona rovněž zařízení vzniká povinnost poskytnout dítěti při odchodu z důvodu zletilosti nebo ukončení studia jednorázovou finanční částku až do výše 25 tisíc Kč – tzv. „*odchodné*“ (MŠMT, 2024).

Mimo zmiňované zajištění ze strany dětského domova a státu jsou také možnosti podpory ze strany neziskových organizací zaměřujících se na tuto problematiku. Na výběr je možnost organizace spolupracující jak s konkrétními dětmi a dospívajícími na dlouhodobé bázi v osvojování potřebných dovedností; tak organizace poskytující preventivní a edukační a sociálně-terapeutické aktivity zaměřené na přípravu na samostatný život. Podrobněji bych práci s dětmi a mládeží ohroženými sociálně patologickými jevy popsala v následující kapitole.

3. Sociální práce s dětmi a mládeží

Cílová skupina dětí a mládeže je v ohledu sociální práce a sociálních služeb rozdělena do více odvětví. Nejprve je důležité zmínit důležitost OSPOD - zde nemluvíme o sociální službě, nýbrž o státním orgánu veřejné moci, jehož hlavním cílem je ochrana práv dítěte. K výkonu profese je však nutná profesní kvalifikace sociálního pracovníka, dle zákona 108/2006 Sb., o sociálních službách v pozdějším znění. Sociální práce s rodinou v ohledu sociálních služeb spadá např. pod střediska aktivizačních služeb, azylové domy pro matky s dětmi a dále např. pod různé neziskové organizace – např. organizace Locika zabývající se domácím násilím v rodinách či doprovázející organizace pro pěstouny. U rodin se často hledí na zabezpečení a sanaci jak samotné rodiny jako celku, tak na nejlepší zájmy nezletilých a nezaopatřených dětí (MPSV, 2024).

Další odvětví se soustředí spíše na práci s dítětem samotným, přesto zůstává i zde rodina nezastupitelným činitelem v procesu změny situace dítěte a rodiny. Pokud je zapotřebí sociálního dohledu, může být dítěti přidělen sociální kurátor spadající pod OSPOD. K tomuto opatření dochází v případě, kdy chování dítěte začíná vykazovat známky sociálně patologických jevů. Dalším příkladem jsou nízkoprahové zařízení, jejichž primární cílovou skupinou je právě riziková mládež a jedním z hlavních nástrojů práce je nabídka alternativ využití volného času ale také poskytnutí bezpečného místa a podpory ze strany odborných pracovníků. Neméně důležitým cílem je i prevence sociálně patologického chování (MPSV, 2024).

Obecně můžeme podporu pro tuto cílovou skupinu nazývat jak výchovným působením, tak také preventivním, jak před sociálně patologickými jevy, tak před rizikem sociálního vyloučení, což je u dětí opouštějících ústavní zařízení rizikem velmi reálným.

3.1. Metody práce s cílovou skupinou dětí a mládeže

Metody Sociální práce lze definovat jako: „*specifické postupy sociálních pracovníků definované cílem nebo cílovou skupinou.*“ (Matoušek, 2013, str. 107). Sociální práce se dle Matouška rozlišuje do 4 metod dle základních cílových skupin: případová práce – práce s jednotlivcem, práce se skupinou, práce s dětmi a rodinou a sociální práce komunitní.

Pro účely tématu této práce přiblížím hlavně práci s jednotlivcem a se skupinou, stručně se také dotknu práce s dětmi a rodinou. Případová práce je zaměřená na rozvoj a podporu jedince, dle jeho konkrétních a individuálních přání, možností a cílů, přičemž tento způsob práce s klientem lze vykonávat individuálně či v rámci skupiny. V této metodě práce se v interakci s klientem a dalšími pomáhajícími pracovníky vytváří tzv. individuální plán. Pověřenou osobou ke spoluvytváření tohoto plánu spolu s klientem (v některých případech i s okolím klienta) bývá nejčastěji klíčový pracovník klienta – ke klientovi přiřazený pracovník pověřený individuálním plánováním a hodnocením naplňování osobních cílů. Individuální plán je soubor jednotlivých informací o klientovi a vytyčení jeho osobních cílů, které lze naplňovat v rámci poskytování sociální služby. Cíle dělíme na dlouhodobé, střednědobé a krátkodobé, každá organizace si však vytváří svou „šablonu“ a metodický postup tvorby individuálních plánů dle vlastních potřeb. Matouška (2013) uvádí, že případová práce je specifická zejména v tom, jaký důraz klade pracovník na jedinečnost člověka a na vyhledávání a posilování jeho kladných stránek tak, aby byl jedinec schopen dosáhnout svých cílů. Pracovník do této spolupráce vnáší svou osobitost, a i na základě toho vzniká vztah, který je pro spolupráci klíčový.

Metoda rozhovoru se nabízí jako nejčastější nástroj v práci s klientem. V práci s jednotlivcem může rozhovor sloužit jako most, prostředek budování vztahu, mimo jiné zejména k zjišťování informací a možnost poskytnutí zpětné vazby. Dalším úkolem pracovníka je využití aktivního naslouchání – dovednosti, kterou je potřeba si v práci s klienty osvojit. Aktivní naslouchání má svá daná pravidla, kterými je např. plné soustředění na klienta, kdy vnímané jsme schopni slyšet více než naše myšlenky, udržování očního kontaktu či zrcadlení sděleného pro ujasnění a lepší porozumění (Matoušek, 2013).

Další metodou je metoda práce se skupinou. I ta má své nezastupitelné výhody v odlišnosti od případové práce, přestože je možno pracovat současně se skupinou a individuálně s jednotlivci v rámci skupiny. Hlavním nástrojem, se kterým pracujeme, je skupinová dynamika, tedy souhrnný název pro procesy, které formují skupinové dění a interakce - skládá se z několika prvků, které se mezi sebou navzájem ovlivňují a proměňují. Skupinová dynamika také sleduje, jak se skupina mění v čase – skupina prochází formací, která je členěna do jednotlivých fází.

Kuzníková odkazuje na práci Middlemanové a Goldberga - ti se domnívají, že v sociální práci se skupinou rozlišujeme tři orientace, dle kterých lze se skupinou pracovat. První je skupinová práce – primárně zaměřena na skupinu, sekundárně na jednotlivce. Zmíněná forma práce využívá skupinový proces k posílení sociálního fungování členů ale i k posílení skupiny jako celku. Další je forma skupinové terapie – primárně zaměřena na jednotlivce, sekundárně na skupinu. Ve zmíněném se zaměřujeme na konkrétní problémy jednotlivců, přičemž působení ve skupině může působit jak preventivně, tak rehabilitačně. Poslední je sociální práce se skupinami – primárně zaměřena na skupinu či skupinu a jednotlivce současně – zde pracujeme zejména s prvkem podpory, pracovník se zde snaží posílit autonomii skupiny, aby byla co nejlepším podpůrným prostředkem pro jednotlivé členy (Kuzníková, 2013).

V zaměření na sociální práci s dítětem v ohledu jeho rodiny a dalšího blízkého okolí je dle Matouška kupříkladu možné využít metody pracující s grafickým vyobrazením. První takovou metodou je genogram – typ rodokmenu, který zobrazuje informace o genetické historii dítěte a také poskytuje vhled do vztahů v rámci rodiny. Dalším podobným typem je ekomapa – mapa sociální sítě daného jedince, jednotlivých sociálních prostředí, ve kterých se dítě nachází, jejich provázanost a zmínky důležitých osob v těchto prostředích. Tuto metodu práce je důležité zmínit i proto, že častým mýtem ve společnosti bývá, že děti z dětských domovů jsou sirotci, avšak není tomu tak. Mnoho z dětí umístěných v ústavní péči má rodiče a rodinu, bývají s nimi často i v kontaktu, děti častěji bývají spíše polovičními sirotky (Matoušek, 2013). Rodina je nezastupitelným článkem našich životů a nejvýznamnější sociální skupinou ve které se ocitáme a její vliv na lidský život je nezměrný, ať už v jakékoli podobě.

3.2. Typy sociálních služeb pro tuto cílovou skupinu

Nyní bych se zaměřila na konkrétní typy sociálních služeb, které mohou být poskytovány pro cílovou skupinu dětí a mládeže. Tyto služby se řadí primárně do služeb sociální prevence. První službou, kterou je důležité zmínit, je služba rané péče. Jedná se o službu terénní či ambulantní, poskytující podporu rodinám, ve kterých je dítě s nějakým typem postižení nebo může být jeho vývoj ohrožen vlivem nepříznivého zdravotního stavu. Další službou je telefonická krizová pomoc, příkladem dobré praxe je Linka bezpečí pro děti a studenty, poskytující anonymní krizovou pomoc po telefonu, přes e-mail nebo přes chat na jejich webových stránkách.

Dalším typem služby jsou nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, tyto zařízení poskytují služby ambulantní formou, služba je určena dětem a mladým lidem od 6 do 26 let věku, a to konkrétně těm, kteří mohou být ohroženi společensky nežádoucími jevy. Služba poskytuje výchovné, vzdělávací a aktivizační aktivity a je možno poskytovat službu i anonymně. Některé typy zařízení mají zařazenou i službu terénní, tedy depistáž v určitých částech města a prvotní kontaktování potencionálních klientů. Službou, která se váže na práci s rodinou, je služba sociálně aktivizační, která poskytuje podporu pro rodiny s dětmi a v rámci svého působení se primárně snaží podpořit rodiče v nabývání a zdokonalování rodičovských kompetencí. V ohledu tématu této práce jsou uvedeny služby sociálně aktivizační uvedeny spíše jako preventivní opatření. Tyto služby jsou poskytovány terénní, případně ambulantní formou a slouží jako podpora pro rodiny, kde se vyskytují problémy, které by potencionálně mohly být ohrožující pro zdravý vývoj dítěte (MPSV, 2024).

Do služeb, které lze zařadit do typu služeb návazné podpory, patří domy na půl cesty, tedy pobytová forma služby poskytovaná mladým dospělým po odchodu z ústavního zařízení typu dětský domov či výchovný ústav; zařízení pro výkon ochranné léčby či po propuštění z výkonu trestu. V domech na půl cesty sociální pracovník s dospělými klienty vytváří již zmíněný individuální plán zaměřený na posilování dovedností nutných pro samostatný život a návazné samostatné bydlení – např. podpora v zajišťování finanční stability, nácvik péče o domácnost, zajištění zaměstnání či studia a další, přičemž pobyt zde trvá zpravidla 1 rok. Další z oblastí, kterou je důležité zmínit, je dohled a podpora sociálního kurátora pro mládež, tedy odborného specializovaného pracovníka na odboru sociálně-právní ochrany dětí. Svým působením se snaží pomocí metod sociální práce činit opatření proti vzniku a šíření sociálně patologických jevů u dětí a mládeže (OSPOD, 2024).

V neposlední řadě je důležité zmínit službu sociální rehabilitace – tato služba má velmi široký záběr a je možné jí využít napříč cílovými skupinami. *„Jedná se o soubor specifických činností směřujících k dosažení samostatnosti, nezávislosti a soběstačnosti osob, a to rozvojem jejich specifických schopností a dovedností, posilováním návyků a nácvikem výkonu běžných činností pro samostatný život. Sociální rehabilitace se poskytuje formou terénních a ambulantních služeb, nebo formou pobytových služeb poskytovaných v centrech sociálně rehabilitačních služeb“* (MPSV, 2024). O této službě budu více hovořit v následující kapitole, nyní bych se zaměřila na dosavadní výzkumnou činnost v oblasti poskytování služby sociální rehabilitace cílové skupině dětí a mladých dospělých z dětských domovů.

3.3. Dosavadní výzkumy v této oblasti

Dosavadní výzkumy v ČR se sociálně terapeutickou tematikou jsou prováděny zejména v rámci kvalifikačních prací na témata podobná či výzkumy přímo spojené s danou vybranou organizací pro výzkumnou část mé práce, podobně je to s určitými projekty zaměřenými na tuto cílovou skupinu, v rámci zachování anonymity je tedy nemohu citovat. Velká část prací se zaměřuje také na otázku odchodu mladých dospělých z ústavního zařízení a míry připravenosti na odchod. Autorka jedné z prací na základě provedeného výzkumu s dospělými respondenty, kteří vyrůstali v ústavním zařízení, dochází k závěru, že iniciativa ze strany pracovníků zařízení nebyla velká a vždy se jednalo spíše o vzácné případy jednotlivých motivovaných pracovníků, kteří měli zájem mladé dospělé podpořit nad rámec standartu v daném zařízení (Martincová, 2022).

Další autorka v závěru výzkumu své práce sdílí překvapení nad tím, že ne každý dětský domov má sociálního pracovníka, uvádí, že není možné, aby tyto nedostatky pokrývaly pouze neziskové organizace, které nejsou dostatečně financovány a mohou být existenčně ohroženy. Na závěr autorka dodává, že pokud by stát této skupině osob poskytoval větší systémovou podporu, bylo by pravděpodobně možné alespoň částečně předejít následným řešením potíží jako je bezdomovectví či kriminalita právě u mladých osob, kteří opustili ústavní zařízení (Stoupalová, 2021).

Autoři článku, který je rovněž zaměřen na připravenost dětí na odchod, uvádějí, že z jejich výzkumu vyplynulo, že nejvíce respondentů pozitivně hodnotí, když jim bylo ze strany pracovníků postupně předáváno více zodpovědnosti a rozhodnutí za svůj život.

Dalším důležitým faktorem, který respondenti zmiňují, je osoba vychovatele jako pozitivního vzoru. V otázce limitu největší počet respondentů uvádí jejich napojení na biologickou rodinu, tyto vazby uvádí jako přítěžující (Štenclová, Čech, 2018).

V neposlední řadě je důležité zmínit výzkum zaměřený na pracovní uplatnění této cílové skupiny. Autoři závěrem uvádí doporučení, jako např. navýšení možnosti zaměstnání psychologů v rámci více dětských domovů, větší propojenost osob co opustily ústavní zařízení s mladými lidmi, kteří se k tomu chystají.

Zmíněné lze uskutečnit prostřednictvím setkávání a sdílení zkušeností, posilování možností podpory v rámci kariérního poradenství či vytvoření jednotné metodiky přístupu k této problematice ve spolupráci dětských domovů, neziskového sektoru i státních institucí (Masarykův ústav vyšších studií ČVUT v Praze, 2022).

V otázce vyhledávání výzkumů v ČR jsem byla částečně limitována nutností zanechat danou vybranou organizaci v anonymitě a tím pádem jejich výraznou výzkumnou činnost v této konkrétní oblasti nemohu zmínit. Mimo to je však i tak výzkumná činnost zaměřená na sociálně terapeutickou práci či poskytování služby sociální rehabilitace dětem z dětských domovů, velmi malá.

Ze zahraničí zmíním výzkumný článek zaměřený na vliv špatného zacházení a zanedbávání v dětství na změny ve struktuře mozku. Autoři článku závěrem konstatují, že špatné zacházení v dětství může mít za následek zmenšení části mozku zvané amygdala, která je mimo jiné zodpovědná za emoční regulaci (Herringa, Burghy, 2016).

Další z odborných článků zkoumající toto téma, který pochází z Norska, je zaměřen na zhodnocení duševního stavu u dětí umístěných do náhradní péče. Autoři se zejména zaměřují na příslib státních orgánů o rozšíření služeb pro tuto cílovou skupinu a také na větší dostupnost odborné péče v rámci duševního zdraví. Závěrem je konstatováno, že i zde v ohledu péče o duševní stav této skupiny klientů je klíčové rozšiřování sítě pěstounských rodin, které je dále potřeba podporovat a vést v celém procesu.

Jako první krok ke zlepšení situace dále autoři uvádí nutnost poskytnutí kompetencí k užívání standardizovaných a validních screeningových nástrojů pracovníkům daných zařízení, bylo by tak jednodušší u dětí případně rozpoznat začínající psychické potíže. Závěrem autoři článku konstatují, že i přesto je teoretický základ této problematiky v rámci Norska na dobré úrovni, tak studie o účincích prevence a léčby duševních problémů pro děti v náhradní péči v evropském kontextu chybí.

Dále uvádí, že je nutné se individuálně zaměřit na větší zkoumání, co funguje na různé typy klientů - úplně jiný přístup bude např. k dětem, které zažily týrání. V neposlední řadě je popisována potřebnost dlouhodobých studií, které se zaměří na stabilitu a změnu duševního zdraví od dětství do dospívání, pro tuto cílovou skupinu. (Lehmann, Kayed, 2018).

V této kapitole jsem se obecněji zaměřila na cílovou skupinu dětí a mládeže, z dostupných zdrojů jsem uvedla možnosti poskytovaných sociálních služeb a typů zařízení pro tuto konkrétní cílovou skupinu. Zaměřila jsem se na metody sociální práce a přiblížila, jak je možné je využít v individuální i skupinové práci s dětskými klienty. Poslední část je zaměřena na dosavadní výzkumnou činnost v konkrétní oblasti zaměřené na sociální práci s dětmi z dětských domovů, která je jak v ČR, tak v zahraničí spíše v menší míře.

V následující kapitole bych se již zamyslela nad prvkem profesionálního vztahu mezi pracovníkem a klientem a jeho důležitostí, v návaznosti bych dále popsala službu, která je tématem výzkumných rozhovorů s jejími odbornými pracovníky.

4. Vztah jako nástroj služby sociální rehabilitace

V této poslední kapitole teoretické části mé práce bych přiblížila oblasti směřující k části výzkumné. Nejprve se zaměřím na službu, kterou poskytují pracovníci z konkrétní organizace, se kterými byly vedeny rozhovory, službu sociální rehabilitace, a její ukotvení v zákoně. Následně bych se zaměřila přímo na popis konkrétní služby dané organizace, jejíž součástí je uskutečňování sociálně terapeutických pobytů pro skupinu dětí pocházejících ze tří vybraných spolupracujících dětských domovů. Pracovníci s dětmi pracují jak individuálně, tak i s celou skupinou. Jedním z důležitých pilířů této služby a jejích aktivit je navázání vztahu mezi pracovníkem a dětským klientem v mezích profesionality. Dále jsem se tedy pokusila zamyslet nad tímto specifickým vztahem, jehož vznik je v pomáhajících profesích nepopíratelně důležitý.

4.1. Sociální služba sociální rehabilitace

V minulé kapitole jsem popsala, jaké jsou dostupné sociální služby a jak je možné je v případě nastalé potřeby poskytovat cílové skupině dětí a mládeže. Pokud bych se specifikovala na cílovou skupinu dětí z dětských domovů, je důležité se zastavit právě u sociální služby sociální rehabilitace. Služby a organizace, které mají za cíl pracovat v individuální či skupinové formě s klienty vyrůstajícími v ústavních zařízeních, mohou tuto službu přizpůsobit dle svých možností, např. v rámci pořádání sociálně terapeutických pobytů, ale i dalších vzdělávacích či prakticky zaměřených aktivit.

Cílem sociální rehabilitace je zejména podpora člověka v dosažení větší míry samostatnosti, nezávislosti, rozvíjení individuálních schopností a dovedností a např. i podpora v nábítku sociálních a praktických dovedností potřebných pro samostatný život. Poskytovatel této sociální služby může nabídnout rozličné spektrum základních činností, prostřednictvím nichž spolupracuje s klientem dle specifik cílové skupiny, pro kterou je služba poskytována. Se službou sociální rehabilitace jsou nejčastěji spojovány cílové skupiny již dospělých osob, konkrétně nejčastěji osob se zdravotním postižením, osob opouštějící výkon trestu či osob s duševním onemocněním (MPSV, 2024). Nyní bych se blíže zaměřila na možnost poskytování této služby dětským klientům, konkrétně tedy cílové skupině dětí vyrůstajících v dětských domovech.

4.2. Sociálně terapeutické pobyty s dětmi

Jak jsem již v úvodu této práce zmiňovala, možnost účastnit se sociálně terapeutických pobytů konkrétní nejmenované organizace jako dobrovolník pro mě bylo a je velmi zajímavou zkušeností a vzhledem do profese. Má motivace tuto práci zaměřit na tento konkrétní typ sociální služby a práce s dětskými klienty pochází z mé pozitivní zkušenosti a příkladů dobré praxe. V následujících řádcích bych proto tuto službu blíže představila.

Popisovaná služba je specifická právě ve vybrané cílové skupině, kde je sociální rehabilitace poskytována prostřednictvím dlouhodobé účasti na pobytech skupině dětí z dětských domovů. Na úvod je důležité zmínit, že klíčovým jednotným prvkem dané organizace je přístup PACE, tedy přístup, který pracovníky směřuje primárně k vytvoření si vztahu k dětským klientům a postupnému prohlubování vzájemné důvěry. Tento přístup vychází z již zmiňovaných teorií, tedy teorie citové vazby a teorie o komplexním vývojovém traumatu. PACE je zkratka pro v překladu: hravost, přijetí, zvědavost a empatii (Hughes, 2017). Každý pracovník si následně přizpůsobuje využití tohoto přístupu po svém v rámci vymezených hranic tohoto přístupu v dané službě, což zaručuje stabilitu celé služby a jejího působení na skupinu dětí.

V základním pojetí je služba uzpůsobena následovně: pracovníci zde tvoří 6členný tým, rozdělený na 2 menší týmy, z nichž každý spolupracuje s vybranými 3 dětskými domovy na dlouhodobé bázi. Oba týmy pracují se skupinou cca 12-14 dětí ve věku 7-15 let, dále vždy jezdí 1-2 pomocníci, kterým je nad 15 let a na pobytu vypomáhají formou brigády. Spolupráce je na základě oboustranné dohody o zapojení dítěte v rámci poskytování služby. Je zde možnost s dětmi pracovat individuálně, a osobně se setkávat v rámci měsíčních výjezdů do DD, kdy má každý pracovník několik „*klíčových dětí*“, jimž je klíčovým pracovníkem. Dále se pracuje s dětmi na skupinové bázi v rámci výjezdu na sociálně terapeutické pobyty, je to vždy cyklus 5 pobytů za školní rok, o délce 4-7 dní, přičemž i zde je prostor pro individuální práci s dítětem. Na pobytech je tým odborných pracovníků doplněn o dobrovolníky, kteří jsou s organizací spjatí a jezdí na pobyty dlouhodobě (Metodika služby, 2019).

Ve vybrané části metodiky této služby jsou potřeby a cíle práce pro cílovou skupinu dětí z dětských domovů propojeny zejména s pojmem komplexní vývojové trauma. Tento pojem pojednává o stavu, který u dítěte zasahuje do více oblastí, jako jsou somatické a emoční problémy, disociativní chování, poruchy učení a poruchy chování, deficity při vytváření

zdravých vztahů a problémy v sebehodnocení, což může být jedno z hlavních specifik této cílové skupiny. Potřeby této cílové skupiny jsou zde popisovány jako: „*rozvoj kognitivních schopností a sociálních dovedností, znovuoobnovení schopnosti dítěte vstupovat do blízkých vztahů, důvěřovat okolí a především sebe sama, podpora psychické stability a osobnostního růstu, příprava na přechod do běžného života, nácvik praktických situací, edukace, aktivizace dítěte nebo mladého člověka, vedení k samostatnosti a zodpovědnosti, případně také práce se sociální sítí dítěte nebo mladého člověka apod.*“ (Metodika služby, 2019).

Každé dítě na prožité trauma reaguje jinak a vyžaduje tak i jiný přístup, v některých znacích se práce s těmito dětmi protíná. Jedním z hlavních přístupů využívaných v práci s klienty je zde terapeutický přístup Pesso Boyden, rozvinutý v 60. letech minulého století manželi Albertem Pesso a Diane Boyden – Pesso.

Dále je tento přístup popisován takto: „*Tato metoda je založena na znalosti psychologického a tělesného vývoje člověka. Naše myšlenky, vzpomínky a představy společně s tělesnými projevy (držení těla, pohyby, příznaky nemoci) mohou upozorňovat na emoční konflikty, nenaplněné potřeby a traumatické zážitky. Nabízí klientovi objevit nevyřešené emoční konflikty z minulosti a řešit je nejen slovně, ale také v rámci tělového prožitku*“ (Metodika služby, 2019).

Přístup pracuje s otázkou uspokojení základních vývojových potřeb, jako jsou potřeba místa; péče; podpory; ochrany a potřeba hranic. V návaznosti na to má služba vytyčeny cíle, které se mj. mohou naplňovat právě v rámci sociálně terapeutických pobytů.

Cíle jsou rozděleny na rozvoj sociálních schopností – rozvoj komunikace, spolupráce, kontextu *já* v ohledu druhých lidí; dále na rozvoj praktických dovedností – péče o svou osobu a zdraví, prohlubování praktických znalostí potřebných pro samostatný život, nácvik péče o domácnost.

Dále např. i vedení k péči o přírodu; následně i na rozvoj tvořivosti – vedení k učení se novým způsobům řešení situací, tvořivému způsobu popisování životního příběhu a situací, rozvíjení citlivosti vůči světu a posledním je posílení sebepřijetí – vedení k přijetí svých vlastností, podpora v uvědomění vlastních pocitů a učení jak s nimi pracovat, vedení k přijetí své tělesnosti, pomoc s vyrovnáním s vlastní osobou a kulturní historií (Metodika služby, 2019).

V rámci skupiny mohou být děti ve spolupráci zapojeny od dětství až do puberty, je zde snaha o udržení stálosti skupiny, přestože se pracovníci v rozhodnutí o účasti na pobytu snaží

vyjít vstříc možnostem dětí navštěvovat rodinné příslušníky či hostitelskou péči. Děti dále mohou po uplynutí povinné školní docházky spolupracovat na bázi přechodu do další navazující služby. V průběhu pobytu zůstává vždy základně stejná kostra a tradiční aktivity či rituály typu společných jídel, výletů, volitelných dílniček, hostiny na konci pobytu či večerní komunity ve speciálně určené odpočinkové místnosti. Dodržování těchto rituálů může dětem přinášet jistotu a ukotvení. Základním stavebním kamenem této služby je její dlouhodobost a důraz na vytvoření vztahu v profesionální, ale zároveň velmi citlivé lidské rovině (Metodika služby, 2019). O vztahu klienta a pracovníka je více uvedeno v následujících řádcích.

4.3. Role pracovníka, role klienta a jejich vzájemný vztah

Úlehla ve své publikaci popisuje vzájemnou interakci pracovníka a klienta následovně: *“Pracovníka a klienta svedou dohromady odlišné touhy, žádosti či přání každého z nich.”* Pracovník je ten, kdo chce pomáhat, klient je na druhé straně ten, kdo hledá pomoc a v pracovníkovi může vidět naději. *„Pro pracovníka i klienta je společné setkání (nehledě na délku jeho trvání) jen epizodou jejich životů“* (Úlehla, 2004, str. 18).

Tento specifický typ vztahu má tedy svůj jasně daný začátek a konec, určuje ho vymezení poskytované služby a dohoda o spolupráci. Stejně tak je zde klíčové, ostatně jako v každém jiném vztahu, nastavení hranic. Kopřiva popisuje téma ochrany vlastních hranic jako umění spadající do tréninku asertivity. Udržení hranic je pro oba celky vstupující do vzájemné interakce nezbytné pro další zdravý vývoj tohoto vztahu (Kopřiva, 2013).

Role pracovníka, konkrétně sociálního pracovníka či pracovníka v sociálních službách, se zařazuje do typů povolání, ke kterým jsou lidé přitahováni a mohou být ve své podstatě posláním, povoláním, které je třeba vykonávat s láskou, kde je však zároveň skloňována velká křehkost v otázce etiky nebo např. případného syndromu vyhoření. Pracovník je mimo vymezenou náplň své práce povinen dodržovat etický kodex, tedy soubor pravidel, který rámcuje kompetence tohoto povolání (Asociace poskytovatelů sociálních služeb v ČR, 2024).

Kopřiva zmiňuje roli pracovníka směrem ke klientovi zejména v ohledu subjektivního hodnocení klienta, v první řadě je důležité klientovi porozumět, zajímat se o to, jak věci vidí a prožívá on, dále tuto potřebu shrnuje tak že *„Vnitřní svět člověka, se kterým pracuje, je pro pomáhajícího nejdůležitější realitou.“* V neposlední řadě je role pracovníka spojována s mocí, v pomoci druhým je to důležitá složka vzájemného vztahu, je potřeba aby si

pracovník své mocenské postavení uvědomoval a aby nedošlo ke zneužívání moci (Kopřiva, 2013).

Osobnost klienta, v tomto případě dítěte vyrůstajícího v dětském domově, se nedá popsat dle jednotné charakteristiky, existují však určité podobnosti, se kterými se pomáhající pracovník u tohoto typu klientů může setkat. Dle Běhounkové (2012) je nutné se oprostit se od soudů o obrazu dítěte vyrůstajícího v ústavním zařízení a zaměřit se na jedince jako na individualitu s jedinečným osobnostním spektrem.

Dítěti, které již vyrůstá v prostředí dětského domova, není odňato vstupem do nového prostředí jeho prožité trauma, a i v podpůrném prostředí se může stále chovat nestandardně. I přestože je zvnějšku zřejmé, že nebezpečí odeznělo, dítě stále může velmi rychle přeskočit do stavu ohrožení a hrůzy, a pro opětovné zklidnění je potřeba větší úsilí a delší časový interval. U dětí se dále objevují projevy nízkého sebevědomí, pocity viny a hanby za jejich situaci, velká úzkost či různé typy sebepoškozování, včetně rozvinutí poruchy příjmu potravy. Dále jim často chybí vědomí vlastní jedinečnosti a pocitu, že jejich život má nějaký smysl.

„Děti si nevědomě vytvářejí nefunkční strategie jako je naučená bezmocnost, sebedestruktivní postoje, nadměrná agrese, zneužívání návykových látek, popírání a potlačení traumat apod.“ (Metodika služby, 2019).

Vztah klienta a pracovníka v pomáhajících profesích můžeme brát jako nenahraditelný nástroj důležitý pro vzájemnou spolupráci. Kopřiva vyjadřuje názor, že hlavním nástrojem pracovníka je zejména jeho osobnost. Pomáhající pracovník se však často setkává s lidmi v nouzi, postavení v jejich vztahu je tedy asymetrické, klient se ocitá v závislém postavení. *„Klient potřebuje důvěřovat, cítit se bezpečný a přijímaný. Bez tohoto vztahového rámce se práce pomáhajícího stává jen výkonem svěřených pravomocí.“ (Kopřiva, 2013, str. 15)*

Vztah pracovníka a klienta můžeme vnímat i jako živý vztahový systém, který může být ve vzájemných reakcích složitý navigovat. Kopřiva (2013) uvádí, že je důležité se nesoustředit pouze na hledání poruchy ale spíše na nalézání lepších způsobu řešení.

V této kapitole jsem se již více přiblížila k tématu výzkumné části mé práce. Nejprve jsem se zaměřila na širší popis konkrétní sociální služby sociální rehabilitace, tato služba je poskytována v rámci sociálně terapeutických pobytů pro děti z dětských domovů, jimž byla věnována další část této kapitoly. V této části jsem vycházela z materiálu patřících do metodiky služby této konkrétní organizace. Poslední část byla věnována vztahu klienta a

pracovníka, který je důležitou částí práce s dětskými klienty a konkrétně s dětmi z ústavní péče.

PRAKTICKÁ ČÁST

5. Metodologie výzkumu

V následující kapitole bude vymezena metodologie výzkumné části mé práce, kdy budou podrobně představeny cíle výzkumu spolu s hlavní výzkumnou otázkou a dílčími výzkumnými otázkami. Dále bude představen zkoumaný vzorek respondentů, etické hledisko výzkumu a možné limity. Jako metoda sběru dat byla zvolena metoda polostrukturovaného rozhovoru, pro potřebu vyhodnocení dat byla zvolena metoda tematické analýzy, kde jsem si nejprve vytyčila nadřazené kategorie a za pomoci otevřeného kódování jsem k nim následně přiřazovala kódy shrnující pro výzkum podstatnou část získaných dat. Poslední část je věnována etickému hledisku výzkumné části mé práce.

5.1. Cíl výzkumu

Cílem provedeného výzkumu bylo zjistit (skrze prožitek a zkušenost sociálního pracovníka), jaká jsou specifika práce se skupinou dětí z dětských domovů na sociálně-terapeutických pobytech. Hlavní výzkumná otázka tedy zní:

- *Jaká jsou specifika práce se skupinou dětí z dětských domovů v rámci služby sociální rehabilitace?*

Dílčí výzkumné otázky mi v ohledu na teoretický základ této práce vyplynuly následující:

- *Co vnímají pracovníci v práci se skupinou dětí jako klíčové?*
- *Vidí sociální pracovníci v práci nějaká specifika? Pokud ano, jaká?*
- *Jaké jsou složky náplně práce na této pracovní pozici?*
- *Jaká specifika vidí sociální pracovníci u cílové skupiny?*
- *Jaké nevýhody sociální pracovníci vnímají při práci s danou cílovou skupinou?*
- *Jak mohou sociální pracovníci v rámci výkonu své profese pečovat o duševní hygienu a udržování osobních hranic?*
- *Je vztah mezi sociálním pracovníkem a dětským klientem v něčem specifický?*
- *Jak vnímají sociální pracovníci rozdíl mezi skupinovou a individuální prací?*
- *Jaká jsou specifika spolupráce v týmu na sociálně-terapeutických pobytech?*

5.2. Charakteristika zkoumaného vzorku

Rozhovory byly uskutečněny s 6 odbornými pracovníky, konkrétně se 4 ženami a 2 muži, kteří pracují v konkrétní neziskové organizaci, která mimo jiné poskytuje službu sociální rehabilitace prostřednictvím sociálně terapeutických pobytů pro skupinu dětí z dětských domovů.

Tito pracovníci jsou v rámci služby dále rozděleni do dvou týmů, z nichž každý tým má svého vedoucího, jedna z odborných pracovníků je jak na pozici vedoucí týmu tak vedoucí celé sociální služby. Pracovníky budu dále uvádět jako respondenty.

5.3. Výzkumná metoda

Jako výzkumnou metodu jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, která má za cíl hlubší porozumění dané skutečnosti. Ve srovnání s kvantitativním výzkumem se zde setkáváme s menším počtem respondentů, osobními rozhovory s menší mírou struktury a již zmiňovanému zkoumání daného problému do hloubky a snaze o porozumění. Další ze specifíků této metody se týká osoby výzkumníka, který se v této metodě ocitá přítomen danému výzkumu a jeho prožitek je důležitým faktorem. Jako metodu sběru dat jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, dle Hendla konkrétně strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami (Hendl, 2008).

Tuto metodu jsem zvolila zejména kvůli možnosti svobodného vyjádření respondentů, zároveň však mé možnosti rozhovor směřovat k důležitým datům vedoucím k zodpovězení mé výzkumné otázky.

5.4. Průběh získávání dat

V rámci získávání výzkumných dat jsem si sestavila scénář polostrukturovaného rozhovoru, který měli pracovníci předem zaslaný k dispozici, scénář je přílohou této práce. S každým z respondentů jsem se individuálně domluvila na setkání, buď osobním či v rámci online hovoru. S polovinou respondentů jsem se setkala osobně, s druhou polovinou poté v rámci videohovoru, v obou případech bylo zajištěno soukromí a klid na rozhovor. Rozhovory jsem si nahrávala na diktafon. Rozhovory trvaly od 40 minut do cca 1,5 hodiny, každý z respondentů zodpověděl na všechny otázky, nevyužili tedy možnosti nevyjádření se. Po skončení rozhovorů jsem z nahrávek vytvořila doslovné přepisy rozhovorů, se kterými jsem dále pracovala, jeden z prepisů je přílohou této práce.

5.5. Metoda analýzy dat

V ohledu zvolené metody analýzy dat jsem po zvážení více možností zvolila metodu tematické analýzy, což je jedna z nejčastěji používaných metod analýzy dat v kvalitativním výzkumu. Tato metoda nabízí možnost spojování na první pohled neslučitelných témat, aby dávaly jednotný smysl. Často je využívána například k získání kvalitativních informací o osobách či organizacích, což bylo pro záběr mého výzkumu vyhovující. (Švaříček, Šedová, 2007)

Předem jsem si v závislosti na svých výzkumných dílčích otázkách sestavila 6 kategorií, následně jsem potřebné části z přepisů rozhovorů přepracovávala na kódy za pomoci otevřeného kódování, tento způsob kódování poskytuje výzkumníkovi možnost z množství textu a dat vybírat slova či věty, které se následně přetváří na kódy, které by mohly být zařazeny pod hlavní kategorie. Jednotlivé kódy jsem tedy následně zařadila pod hlavní kategorie, kódy se u respondentů opakovaly či byly podobné, některé byly jedinečné – tedy in vivo. (Švaříček, Šedová, 2007) První rozhovor byl nejobsáhlejší, proto jsem ho analyzovala jako první, po analýze a následném sepsání dat jsem se již znovu k rozhovorům nevracela, což zaručilo jedinečnost získaných odpovědí u jednotlivých respondentů.

Data přetvořená na kódy z každého rozhovoru jsem následně sepsala do jednotlivých tabulek, každá tabulka tedy obsahovala 6 kategorií pod které jsem následně v kódech kategorizovala tematické odpovědi i odpovědi jedinečné. U každé kategorie se u respondentů lišil výskyt vznikajících kódů, v závislosti na míře rozvedení dané odpovědi. Seznam kódů rozlišený v rámci hlavních témat a příklad jedné z tabulek jsou přílohou této práce.

V rámci prezentace výsledků jsem zvolila variantu seznamu kategorií, konkrétně je tedy část věnovaná analýze dat rozdělena do 6 kategorií které jsou nadřazené kódům, v každé podkapitole týkající se dané kategorie je následně blíže popisováno, z jakých dat vznikaly následné kódy, mimo jiné za pomoci přímých citací respondentů.

5.6. Etické hledisko

Téma mé práce je v ohledu cílové skupiny tématem citlivým. Informace o průběhu pobytů, dětech i spolupráci s dětskými domovy vnímám jako křehké a soukromé, z tohoto důvodu jsme se na základě vzájemné domluvy s konkrétní organizací dohodli na anonymizaci citlivých informací, které by mohly potencionálně vést k identifikaci dané organizace. Konkrétní jména pracovníků, klientů, organizace a dětských domovů jsou v práci anonymizovány. Pracovníci o této skutečnosti byli informováni před začátkem rozhovoru a poté měli k dispozici informovaný souhlas, který po pročtení podepsali, taktéž byli informováni o nahrávání rozhovoru a následném nakládání s touto nahrávkou. S vedoucí pracovníci dané sociální služby jsme také měli domluvu o zaslání částí práce týkající se jejich organizace před odevzdáním práce, tomu se tak stalo.

6. Analýza dat a jejich interpretace

V této části práce blíže rozvedu kategorie, které jsem si před procesem analýzy dat zvolila jako nadřazené. Kategorii je celkem 6, u každého z respondentů se v jednotlivých kategoriích, jak objevovaly podobné kódy tak také jedinečné a individuální, tedy in vivo.

6.1. Pracovní zkušenosti

První kategorie se zaměřuje na informace fokusované na zkušenost pracovníka v rovině pracovní i v rovině vzdělání. Informace, které spadají do tohoto tématu odpovídají na otázku předchozích pracovních zkušeností pracovníka a jeho získané kvalifikace, souběžné praxe k tomuto pracovnímu úvazku a případnému porovnání. Také se zde vyskytuje téma začátků v této práci a prvních dojmů pracovníka.

Délka zaměstnání v této organizaci se u pracovníku velmi liší, nejdelší působení bylo uváděno 15 let, kdy Respondentka 1 s vtipem konstatovala, jak jí mohou klienti po tak dlouhé době vnímat: *“oni se na to často ptají, jestli člověk nikdy neodejde a tak. A tak to mi přijde že je jedna věc, že mě vnímají jako takový itinerář naší organizace”*(Respondentka 1).

Další pracovníci pak uvádějí dobu působení na této pozici v řádu dvou až šesti let. Respondentka 4 reflektuje svou zkušenost, po 7 měsících na této pozici jak směrem k organizaci a jejím tradicím *„To je vlastně pro mě takový příjemný na tom, že vcházím do něčeho co už je zajištěné a funguje.“*, tak poté o procesu práce s cílovou skupinou: *„Pro mě je teď náročný se v tom celým procesu jako zorientovat a najít si v tom to své místo“* (Respondentka 4).

Dva z respondentů začínali v této organizaci nejprve v roli dobrovolníků, po krátké době se poté zapojili již jako pracovníci. Respondenti se pozitivně vrací k know-how organizace, které jim od začátku bylo sympatické a dodávalo jistotu.

V otázce přechodných pracovních zkušeností se v odpovědích často objevuje volnočasová či specificky zaměřená činnost s dětmi, jeden z pracovníků má dlouholeté zkušenosti s cílovými skupinami dospělých klientů. Výjimkou je poté jedna z respondentek, která předchozí praxi v přímé práci s dětmi nemá a v této organizaci nejprve nastoupila na pozici odlišnou. Respondent 6 dále uvádí svou bohatou praxi i v rámci školství: *“Já jsem od 15 let dělal něco jako skauta a od 23 jsem pracoval jako učitel, 10 let na základní škole a dělal jsem tábory pro děti dlouho, no a pak tady vlastně, celý život dělám s dětma.”* Tuto

praxi poté tento respondent uvádí i v otázce kvalifikace k výkonu této profese (Respondent 6).

Respondent 5 také popisuje bohaté zkušenosti, i s jinými cílovými skupinami: „*Já jsem dělal práci, která mi umožňovala navštěvovat jak dětský domovy, tak domovy důchodců, věznic. A mám třicetiletou praxi v jiném resortu, takže nic překvapivého*“ (Respondent 5).

Souběžné pracovní úvazky mají 3 respondenti, zaměřené jak terapeuticky, v rámci pořádání letních táborů či např. v oblasti cirkusové pedagogiky. Vzdělání je téměř u všech respondentů vysokoškolské, v oborech jako je speciální pedagogika či psychologie, jedna z respondentek vystudovala obor řízení a supervize, jeden z respondentů vysokoškolské vzdělání nemá, přestože absolvoval léta studií na 2 vysokých školách bez dokončení. Respondenti dále uvádějí povinné rekvalifikační kurzy i další typy vzdělávacích kurzů potřebných k této práci.

Dále bych se přesunula k začátkům v této organizaci, respondenti o nich hovořili ve spojitosti s porovnáváním s nynější situací, nejčastěji v otázce nastavování hranic a jistoty v budování vztahu s dětským klientem.

Další oblastí byl první dojem a případná očekávání, Respondentka 2 svá očekávání uvádí ve smyslu porovnání s dosavadní pracovní zkušeností: „*Já jsem si asi stejně představovala, že to bude podobný prostě jako ten tábor, že v tom jako nebudou nějaký větší rozdíly, a ono podle mě reálně asi ani tolik nejsou, že to spíš dělá ten přístup k těm dětem, než ty děti jako samotné.*“ K otázce první dojmu respondenti uvedli překvapení z náročnosti dané pozice, avšak jasnou vůli jet na pobyt znovu.

„*A když jsem jel na první pobyt, tak jsem si říkal, proč nás je jako dospělých tolik a pak jsem to pochopil, že ten první dojem byl takový, že ty děti jsou hodně divoký*“ (Respondent 6).

Další z respondentů napříč tomu uváděli, že po prvním dojmu si nebyli jisti, zda by na pobyt znovu jeli, jeden z respondentů to trefně nazval jako *okamžik, který pominul a následně už toto nezažíval*, podobnými slovy to uváděli i zbylí. Část respondentů uvádí, že cítili oporu v rámci pracovního týmu a byl to jeden z důležitých prvků jejich volby na této pozici setrvat.

„*Když to celý skončilo, tak já jsem kolegyním řekl že si úplně nejsem jistej jestli na ten pobyt pojedu (smích) a oni s nadhledem sobě vlastním mi řekli že jo, že to chápou, že je to hrozně silný a jako že to je náročný a že by se nedivili kdybych nejel no. Ale on to byl jenom*

okamžik, a hlavně ty kolegyně celou tu situaci zpracovali naprosto profesionálně a já jsem si říkal že vlastně když budu součástí týmu, a budu je mít k ruce takže i tyhle ty situace se dají zvládnout a tak, tak jsem tam,, (Respondent 5).

Respondent 6 v ohledu prvního dojmu dále hovoří o dobrodružství a také o dobrém dojmu z týmu kolegů: *„Ta definice dobrodružství je, že když je člověk tam, tak si říká, proč já blbec jsem sem lezl a když člověk je potom, tak na to jako vzpomíná dobře a hodně to bylo o lidech, ty oni jakoby ty dospělý, takový kolegové budoucí, tak ty byly moc fajn a tak to bylo dobrý a člověk měl potom dobrý pocit, že ten čas jako dobře využil“ (Respondent 6).*

6.2. Osoba pracovníka

Druhou kategorií, která se mi jevila jako nadřazená je zaměření se na osobu pracovníka zejména ve smyslu pozic a rolí, které ve své práci zastává. Jak role v rámci týmu a na pobytech, tak i v rámci působení na dětského klienta. Dále se v této kategorii objevovaly subjektivní názory respondentů na osobnostní předpoklady hodící se na tuto pozici. V rámci emoční stránky se zde dále objevuje téma pocitů pracovníka a dále navázání na téma duševní hygieny a regenerace.

Pozice v pracovním týmu je u respondentů popisována různě, tři z respondentů tuto pozici či roli uváděli dle své kvalifikace, tedy jako pozici sociální pracovníka. Dvě respondentky jsou zároveň vedoucí týmu, z nichž jedna je i vedoucí celé sociální služby. Role určené na pobytu jsou trochu specifitější, přestože výše zmiňované pracovní role trvají i v rámci pobytu. Role na pobytu se dělí mezi tři pracovníky týmu, tyto role jsou vedoucí pobytu, programový garant, a osoba zajišťující kuchyň, jeden z pracovníků je poté i určeným zdravotníkem.

Role na pobytu by se ideálně měli střídat, dle popisu respondentky 1, která je zároveň i vedoucí sociální služby. Respondenti z druhého týmu však uvádí, že jim je bližší si své role ponechávat v celém cyklu pobytů, respondentka 2 tuto volbu komentuje následovně: *„No, já vím, že mi kolegyně - vedoucí služby, jako říkala víckrát, že bychom si to střídat měli, aby každý uměl všechno a my jsme to tak i vlastně loni dělali a zároveň si myslím, že už umíme celkem dobře odhadnout, kdo bude mít jako věc nejrychleji. Jako v jaký tý věci se cítí nejlíp...A my stejně potom vlastně to máme rozdělené a pak s te máme schůzku, kde si to navzájem představujeme“.* Tým pracovníků na pobytech doplňují dobrovolníci, většinou v minimálním počtu tří na pobyt (Respondentka 2).

V odpovědi na otázku role respondentů vůči dětem, konkrétně jak je mohou děti jako osobu vnímat, byli pracovníci zaskočeni, jejich odpovědi se významně liší, jelikož byla tato otázka mířena na jejich konkrétní osobu. Respondentka 1 svou roli uvádí v ohledu vztahu i případné rodičovské role: „*S někým máme blízký vztah a myslím že nějak člověk je důležitý. Možná je pro něj nějakým vzorem nebo nevím, to nevím, jestli úplně vzorem, ale v něčem možná nebo nějakou oporou. Pro někoho vlastně to tak není no... tak jo to, takže nevím... Tak v něčem asi ta role že jo je i věkem a tak je trošku mateřská to myslím že některý děti to tak vnímají asi no*“ (Respondentka 1). Další z respondentů uvádí svou roli jako ohraničenou, avšak jako např. zkušenějšího kamaráda, jako roli průvodce či roli pramenící z pracovní pozice, tak jako např. Respondentka 2, která s vtipem svou pozici popisuje takto: „*...jinak jako myslím nebo mám ten pocit, že to jakoby se mnou baví nebo že prostě se mnou bude jako zábava. A myslím, že se mnou i dost ten čas trávit chtějí, takže zábavný šéf.*“ (Respondentka 2).

Jedna z respondentek dále např. uvádí svou roli jako kombinaci láskyplnosti a pevnosti. Osobnostní předpoklady, které respondenti uváděli jako důležité pro výkon této pozice, byly určitá míra flexibility zejména kvůli častým změnám „*poloh*“ pracovníka na pobytu, kdy v jednu chvíli s dětmi vaří, druhou chvíli je terapeut, v další chvíli hraje s dětmi hry a ve chvíli další je v roli průvodce. Dále je ze strany respondentů uváděná jako důležitá velká míra trpělivosti, zejména v ohledu sledování pokroků u dětských klientů. Další z důležitých prvků je vztahovost, kterou popisuje Respondentka 3: „*No potom určitě nějaká vztahovost, protože to tak jako často o tom mluvíme, že základ teda v tý práci je vlastně vytvářet a učit ty děti nějak fungovat v těch vztazích, takže člověk musí taky nějak tak jako vlastně mít i odvalu jít do těch vztahů a zároveň v nich hlídat ty hranice, takže taková nějaká vztahovost*“ (Respondentka 3).

Na tento vztah navazuje specifické téma, téma pocitů pracovníka, jenž jsou zase velmi důležitým ukazatelem jeho prožitku. V rozhovorech byl patrný pocit naštvání vůči rodičům a lítosti nad osudy dětí, kde část respondentů uvádějící tento pocit zároveň kladou velký důraz na nepřenesení těchto pocitů na děti. Duševní hygiena je posledním podtématem vztahujícím se k osobě pracovníka, zde respondenti nejprve zmiňují hranice a jak se jim postupně od začátku proměňovaly a posilovaly, zejména i ochrana sama sebe před „*přílišným vnímáním*“ těžkých osudů dětí. Další oblastí je poté osobní strategie jak duševně regenerovat, velká část respondentů hovoří o čase s blízkými a rodinou, sportu a aktivitách

kteře naplňují jejich osobní život. Část respondentů také zmiňuje dny odpočinku po pobytu, kdy je pro ně důležité si vše zpracovat.

„Ale je třeba pravda že vždycky když přijedu z pobytu tak mám takovejch pár zpracovávacích dnů kdy o tom hodně, hodně o tom přemýšlím a nechám to jako... odžiju si to a pak to vlastně odkládám. Ale dávám si tam prostor na ty děti vlastně jako pár dní myslet, což je prostě takovej, asi jsem si to takhle nastavila, že pár dní jsem jako našťvaná na systém, na to co se jim děje nechám to jako pak všechno projít abych to jako nedusila a pak jdu zas jako do svojí práce.“ (Respondentka 4)

6.3. Práce jako celek

Tato část je v ohledu kategorií nejobsáhlejší, odpovídá díky tomu z velké části na hlavní z výzkumných otázek, tedy na celkové specifikum této pracovní pozice. Nejprve respondenti uváděli popis této sociální služby a náplň práce, poté se objevuje popis jejich konkrétní pozice a případně rozložení jejich úvazku. Dále se zde objevovaly témata jako techniky práce a přístup ke klientovi, supervize a možnosti jejího využití, cíle práce a zejména také otázka smyslu, konkrétně respondenti reagovali na dotaz smysluplnosti jejich práce pocházející z jejich prožitku.

V otázce popisu služby, či role pracovníka v procesu práce s dětským klientem, Respondentka 4 popisuje její přístup: *„...ale tu situaci jejich prostě nezměníme, a to co změnit můžeme je jak ji oni vnímají, a v tom si myslím že prostě je ta služba dobře postavená že v tom jim můžeme pomoci se na to buď zdravě našťvat nebo to jako opouštět nebo hledat nové cesty aby se do toho třeba nevracelo“ (Respondentka 4).*

V odpovědích se 2 z respondentek vyjádřili k terapeutickému rozměru této práce, jelikož tomu odpovídá i jejich vzdělání, na což navazuje i jejich možný záběr v této sociální službě. Respondentka 3 však zmiňuje opatrnost s tímto pojmenováním, i z odpovědí dalších respondentů vychází mírná opatrnost s popisem terapeutické roviny, zejména protože se zde jedná o sociální službu kde je důraz právě na složku sociální práce.

„Pak je tam ta část taková možná víc teda terapeutická, i když se snažím s tím slovem být opatrná co to vlastně jako je, ale tak...nějaká která víc právě jde až do tý nebo jako víc do toho individuálního přístupu, vlastně že se snažíme aby fakt to mělo nějaký terapeutický efekt aby děti se nejenom učily novým věcím ale aby i mohly jako v tom poznávat sebe a nějak se učit jako i zacházet se sebou, s emocemi a tak“ (Respondentka 3). V terapeutické složce

jsou zminovány techniky práce, které se u dětí zaměřují zejména na emoční regulaci, vytváření pozitivnějšího náhledu na sebe a své kvality a také na otázku vztahů a jejich benefitů i těžkostí.

Část respondentů má úvazek složený z více částí, někteří respondenti poté blíže popisovali náplň a rozdělení jejich úvazků, zejména zmiňují část, kterou zabírá administrativa. Na otázku k vnímání specifik jejich zaměstnání odpověděla velmi výstižně Respondentka 1: *„Tak asi ten způsob tý práce vlastně není asi úplně standardní, v něčem je přímá že člověk propojuje práci v kanceláři s prací venku v přírodě. Jsou to často velký výzvy směrem vlastně k nějakému osobnímu rozvoji nebo kdy člověk, že jo, musí se spoustkrát snažit být ten profesionál, nebýt ta X, nebo naopak zase naopak bejt někdy autentickej sám ze sebe, tak tohle asi je hodně specifický.“* (Respondentka 1) Další velká část respondentů uvádí jako specifikum jak střídání rolí či rovin, které na pobytu zastávají, tak hlavně cílovou skupinu, se kterou pracují.

V náplni práce se objevovaly 2 základní činnosti, které v jednoduchosti spadají pod tuto službu, a to příprava a pořádání sociálně terapeutických pobytů a terénní výjezdy či návštěvy dětí v dětských domovech. Respondenti popisovali rozdíly jak v počtu pracovníků na těchto výjezdech, tak v kontaktu s klienty, v některých dětských domovech to jsou návštěvy pouze za dětmi zapojenými ve službě, v některých zařízeních je to o zajištění programu pro větší skupinu dětí z celého dětského domova.

„A v rámci návštěv nebo programu v dětských domovech jsou to buď individuální vlastně aktivity s dětmi. V některých domovech některé skupinové, zaměřené na nějaký rozvoj dětí a podporu i udržení kontaktu a nějaké stability vlastně toho vztahu“ (Respondentka 1).

V otázce náplně práce část respondentů hovoří o tom, jak s dětmi komunikují náplň jejich práce a např. i vše co se „skrývá“ za pobyty, je to důkladná příprava pobytu, práce v kanceláři – administrativa či např. práce s financemi v rámci žádostí o dotace a granty. Dva z respondentů dále uvádějí návaznou formu služby, kde již pracují s mladými dospělými, často klienty, kteří dříve jezdili na pobyty. Zde se jedná již o formu služby odborného sociálního poradenství.

Dále k otázce náročnosti této pracovní pozice Respondent 6 specificky uvádí, co na svém zaměstnání vnímá jako nevýhodu, vzhledem ke své rodině: *„No to je ta práce o prázdninách a o víkendech, kdy člověk vlastně když má děti, tak vlastně všechny prázdniny*

je člověk pryč, což začíná být čím dál složitější. Že třeba teď jsou Velikonoce a já jsem nebyl se svým dítětem ještě ani jednou koledovat, protože jsem vždycky na pobytu.“ V otázce náročnosti tento respondent dále zmiňuje na prvním místě právě zmiňované vnímání příběhů dětí: *„No, vnímat osudy těch dětí, protože někdy mám pocit, že bych si je jako nejradši všechny vzal domů a adoptoval, no tak to je náročný“* (Respondent 6).

Jako náročné dále respondenti shledávají např. vymezení jejich role, kterou je stále náročné si např. pro Respondentku 2 ohraničit. Dále respondenti uvádějí potřebu velké míry trpělivosti, schopnosti zachovat klid a také vyvstává potřeba *„stoprocentního nasazení“*, zejména v ohledu zaměření pozornosti na děti a jejich potřeby a sdělení. Respondenti také hovoří o řešení častých konfliktů mezi dětmi či udržení si hranic a pevnosti. Dále jako náročné shledává Respondentka 3 oblast navazování vztahu s dětskými klienty: *„...nebo ty nedůvěře možná, že to fakt někdy jako tak hodně dlouho trvá, než člověka nějak přijmou, než mu důvěřují. Nebo často jako je vlastně i odmítanej s nějakýma nabídkama, jakože přijde a zeptá se a je to tohle nechci dělat a tohle nechci dělat a dozví se, že všechno je špatně no, všechno je trapný. Což jako i třeba patří že jo k nějakému věku třeba k dospívání, ale tak někdy když už člověk je unavený tak pro mě to je náročný jakoby tolikrát za den vlastně být odmítnuta, ale nějak to jako v k té práci patří“* (Respondentka 3).

Další oblastí spadající pod tuto kategorii jsou techniky práce – respondenti hovoří o technice rozhovoru, nejlépe toho neformálního, při nějaké činnosti jako je vaření či vycházka na výlet. Další z technik se inspiroují u arteterapie a to je právě práce s imaginací či sdělením skrze výtvarné vyjádření. Dále respondenti hovoří i o dramaterapii a jejím využití např. při hraní divadelních scének či natáčení videí, kde děti mohou zaujímat různé role a komunikovat skrze ně.

„Jako nejlepší mi přijde obyčejný rozhovor s těma dětma a budování nějak, budování vztahu jakoby dlouhodobýho, přes nějaký návštěvy, procházky a tak, trávím s nimi čas, to mi přijde jakoby nejzásadnější. Když potom jsme teda už jako na pobytu, tak často využíváme arteterapii, malujeme, tvoříme s těma dětma snažíme se, aby se uměly vyjádřit samy, aby ta tvorba jim pomohla ze sebe dostat to, co mají v sobě schovaný, takže arteterapie.“ (Respondent 6)

Další z otázek směřovala na navazování kontaktu s novým klientem, tedy i proces výběru nového dítěte do skupiny a do další individuální spolupráce. Většina respondentů se v odpovědích setkávala, zejména to bylo v odkazu na metodické postupy které tento výběr

popisují. Respondentka 4 s úsměvem na tuto otázku odpověděla s upřímností: „*Mě je hrozně líto že nemůžeme vzít všechny...a to je jasný*“ (Respondentka 4).

Respondenti zmiňují právě věk dítěte, kdy je vhodnější aby jezdilo dítě mladší a mohlo tak službu využívat dlouhodoběji, dále aby to bylo dítě, které nemá např. kontakt s biologickou rodinou či hostiteli, aby si poté nemuselo vybírat kam pojedete – i s tím se však dá pracovat. Dále je zmiňován důraz na zamyšlení se nad zapadnutím daného dítěte do skupiny – v tomto ohledu však část respondentů dodává, že jim přijde důležité zapojit i děti, které mohou ve skupině působit těžkosti, může to pro ně být jedna z mála možností být v nějakém kolektivu a osvojovat si sociální dovednosti. Dalším důležitým aspektem je komunikace o výběru nového klienta s dětským domovem, nakonec jsou to právě vychovatelé, kteří rozhodnou o zapojení dětí do služby. Respondentka 1 tento aspekt ve své odpovědi zohledňuje: „*...je to hodně těžký v tom, že v rámci pobytů ten hlavní kdo vlastně dává požehnání k tomu aby děcka mohly jezdit je pak ten vedoucí vychovatel nebo ředitel a naše snaha je co nejvíc kooperovat a spolupracovat s tím dětským domovem a vybírat děti pro který ty programy můžou mít nějaký smysl a jsou důležitý.*“ (Respondentka 1).

Jelikož je zde v práci s klienty využíván jak individuální, tak skupinový přístup, bylo zajímavé sledovat odpovědi respondentů na otázku v čem je jim příjemnější. Část respondentů uvádí, že je jim lépe při práci s jednotlivcem, kdy je možno pracovat více ve smyslu zaměření se na konkrétního dětského klienta, jak i popisuje i Respondent 6: „*...je mi příjemnější spíš jako s jednotlivci, tam se člověk dostane víc jako do hloubky a může člověk pracovat intenzivněji s těma dětma*“ (Respondent 6).

Respondentka 4 například uvádí, že na skupinovou práci je zvyklá a zatím se v tomto ohledu cítí pevněji. Část respondentů dále např. zmiňuje kvality obou způsobů práce: „*Takže pro mě je ta práce s jednotlivcem jako příjemná ve chvíli, kdy fakt, jako je potřeba něco někam jako dovést a optimálně aby to mělo jako extra význám a zároveň u té skupiny mi přijde fajn, že ty věci jako sdílíme spolu a já jsem vlastně někdy ráda, že se hádají, že jim člověk může ukázat, že se ta hádka vyřešit dá. Ale jako já asi nemám vyloženě v tomhle preferenci, no že spíš jako podle toho, co jako na co cílíme. No a tak ty klíčový děti, tak já většinou s jednotlivcem*“ (Respondentka 2). Zde je zmíněn i fakt, že pracovníci jsou rozděleni na klíčové pracovníky pro určité děti, kde se jedná o individuální způsob práce – případovou práci a vytváření individuálních plánů klienta v rámci zapojení do této služby.

Respondenti v odpovědích rovněž hovoří o možnosti supervize a jejího využití, vnímají to jak jako šikovný nástroj ke sdílení a zpracování tak i jako nástroj prevence. Respondenti jako nejčastější zmiňovali jako témata např. nastatování hranic či konkrétní zaměření na jednoho klienta či situaci.

Další téma, které je velmi důležité, se týká poslání a cílů této služby a celé práce. Část respondentů se v odpovědích odkazovala na cíle které jsou dané metodicky, a stále se přizpůsobují a mění v závislosti na proměnách skupiny dětských klientů a dalších faktorů. I tato otázka byla však velmi individuálně pojata a zodpovězena, v každém případě trochu jinak. Cílem služby je popisováno poskytnutí bezpečí a místa, kam je možno se vracet, a s tím spojená dlouhodobost. Respondentka 2 v závěru doplňuje cíl, který je vázán na vzpomínky dítěte na tuto službu: *„Myslím, že i dítě, který třeba nemá tak dobrou prognózu do toho života, že prostě třeba samostatně nikdy nebude, tak si zaslouží prostě mít fajn vzpomínky. Takže kdyby to člověk snížil úplně jenom na tenhle drobný požadavek, tak to si myslím, že to určitě naplňuje“* (Respondentka 2). Dále respondenti uvádějí cílení na posilování silných stránek u dětí, rozvíjení jejich sebehodnoty a dovedností důležitých pro samostatný život.

Respondentka 3 doplňuje, že cílem může být i kontakt s pracovníky a dobrovolníky: *„...je to asi cíl aby děti jako jednak získali zkušenost s nějakým jako stabilním stabilníma dospělými který jsou nějak předvídatelný přijímající dá se na ně spolehnout a vlastně zažili si i to že někdo jako vnímá jejich potřeby právě reaguje na ně nějaké jako jsou vidění slyšený a přijímání“* (Respondentka 3).

Toto téma doplňuje velmi upřímně Respondent 6: *„Tak asi aby děti zažily ten kousek domova, což je takovej jako velkej cíl, ktorej je nad tím a pak je tam jako spousta menších cílů, aby se cítili v bezpečí, aby se mohli dostat k těm problémům, který je trápěj a aby se uměli jako nějak svobodně vyjádřit a nemuseli se bát“* (Respondent 6).

Poslední oblast se týká smysluplnosti této práce, v odpovědích se respondenti jednoznačně shodují, že jim jejich práce dává smysl, někteří doplňují, že kdyby jim to smysl nedávalo, již by zde nepracovali.

6.4. Pobyty

Dalších z kategorií se týká přímo sociálně terapeutických pobytů. Zde se odpovědi týkaly průběhu pobytů, jasném orámování pobytu a výskytu tradic a rituálu. Respondenti

také hovořili o dětské skupině jako celku a práci se skupinovou dynamikou či o oblíbených aktivitách, které na pobytu rádi dělají.

V rámci popisu průběhu pobytu se pracovníci spíše okrajově zaměřují na některé oblasti, jednou z nich je např. spolupráce s dětmi a poskytnutí částečné možnosti volby, co by si přáli dělat. V otázce uzpůsobení programu dané cílové skupině se respondenti shodují, že je program přizpůsoben jak tempem v jednotlivých aktivitách a přístupu pracovníků, tak i velkým zaměřením se na vztahy a jedinečné potřeby každého dítěte. Respondenti dále hovoří o reflexích – čase jak na pobytech tak i po skončení, kde je možno se zastavit u jednotlivých klientů či aktivit a sdílet a zhodnocovat. V rámci popobytových reflexí část respondentů klade důraz na snahu o neustále zlepšování a hledání nových přístupů k řešení situací. Respondentka 4 např. popisuje zpětnou vazbu dobrovolníku k programu a hledání vzájemného souladu: *„Vím že se nám to někdy vrací z těch reflexí od dobrovolníků že vlastně dáváme ten program vlastně nad ty děti nebo nad nějaký jejich momentální prožívání. A já jako bych v tom ráda našla nějaký ještě větší balanc ale myslím si že ten program se staví dost dlouho a hodně se o něm diskutuje... my strávíme jako hodiny tím že přemýšlíme o tom jak ten program přesně poskládat aby dával nějaký smysl“.* (Respondentka 4)

V ohledu programu však tato respondentka dále dodává, že důležité procesy ve smyslu posilování vztahu mezi ní a dětmi se dějí i ve volných chvílích mezi programy, např. o poledním klidu či hraní stolních her.

Dále se zde objevuje další důležité podtéma a to celková kostra či rámec pobytu, přestože se často mění jak dětská skupina s příchody a odchody členů, tak i tým pracovníků, např. střídáním dobrovolníků na pobytech, tak některé věci zůstávají léta stejné. Co se týče struktury, každý pobyt má nějaké téma, které se řadí do nadtématu cyklu pobytů ve školním roce, většinou je program rozdělen na dané cílené programy a doplněn o programy volitelné, jezdí se na stejné místa, vždy se např. chodí na celodenní výlet, jídla jsou společná se speciálním přáním a v neposlední řadě je zde večerní komunita, jejíž název jsem nechala anonymizovaný.

„A to si myslím, že tomu jako hodně pomáhá, že to je prostě nějaké ukotvení jako právě toho bezpečí v tom, že jakoby tohleto se takhle jako děje. Ono i ten pobyt samotný má hodně podobnou strukturu, což myslím... že to vytváří tu možnost to predikovat, což si myslím, že pak pomáhá i tomu jako utišení toho jejich jako přehlceného prostě přestimulovaného mozku“ (Respondentka 2). Mimo jiné hovoří respondenti o vytváření bezpečného stabilního místa, kam se děti mohou vracet s nějakou mírou jistoty a klidu.

Jedním z dalších prvků, který respondenti zmiňují, je určitá „investice“ do skupiny – vytváření party, která je spolu schopna fungovat. Dětská skupina je skupina s počtem okolo 14 členů, skupina je ve větším věkovém rozpětí, kdy nastávají situace, kdy se odděluje skupina pubertální, která má jiné potřeby, stejně tak jako každé dítě. V ohledu na jistotu a stálost navazuje Respondentka 4 změnami ve skupině: „*Vidím že prostě ten ideál toho že by ta skupina byla vlastně stála, což by se nám jako hodilo, je vlastně trochu nemožná protože nám vlastně vždycky někdo vypadne. A teď jsem viděla že prostě přesně nějaký děti dvakrát vlastně nebyly a oni se vraceli někam...vlastně domů, nebo jako domů, jako do něčeho co znali, ale tím že tam mezitím přibyli a ubyli nějaký děti, tak už to nebylo. A tím že si ty děti jako furt hledaj to svoje místo a jsou tam tak jako rozdílný děti s rozdílným vlastně nějakým jako zážitkem a i tím přístupem z toho dětského domova tak...*“ (Respondentka 4).

Na to dále navazuje téma práce se skupinovou dynamikou. Respondenti skupinu popisují jako nástroj či prostor k učení se jak najít své místo ve společnosti a učení se ve skupinách fungovat.

Respondentka 2 o otázce skupinové dynamiky hovoří jak v ohledu podskupin, tak i v rámci aktivit na stmelování skupiny: „*...myslím, že tu dynamiku hodně řešíme, že vlastně i řešíme, které děti jsou víc na okraji, jak by šlo jakoby stáhnout víc do toho do středu a hodně sledujeme ty skupinky v rámci celé té skupiny, že oni se tak jako pak taky roztříští, že potom je skupinová dynamika celé skupiny a pak je skupinová dynamika několika dílčích skupin, takže to tam jako bylo krásný sociomapping, ale snažíme se s tím pracovat. A právě když přichází nové dítě, tak zařazujeme programy na podporu toho, jakoby nějakého začlenění toho dítěte. A dost často se vracíme k programům, prostě na spolupráci jako obecně v té skupině*“ (Respondentka 2).

Další z vybraných témat se týká oblíbených aktivit pracovníka, v některých se respondenti shodují a některé se objevují ojediněle, zajímavě to však ilustruje velký záběr pobytu v rámci nabízených aktivit. Mezi nejoblíbenější aktivity řadí respondenti vaření, procházky a výlety, tvořivé aktivity, rozcvičky a společné hry či manuální práce, např. se dřevem, bez výjimky také zmiňují večerní komunity, kde je prostor k vyjádření jak pro děti tak pro dospělé členy týmu. Respondentka 3 dále dodává, že jí je velmi sympatický „*komunitní způsob spoluzití*“ který společný čas na pobytech výstižně doplňuje.

6.5. Vztahy

Další kategorie je věnována tématu vztahu a vztahovosti, které se objevovalo napříč všemi rozhovory, je to bezpochyby jeden z důležitých pilířů této služby. Respondenti hovořili jak o navazování vztahu na začátku i nyní, o pravidelnosti kontaktu s dětmi, a to i po ukončení spolupráce, tak o dlouhodobosti, která může vztah postupně prohlubovat. Část respondentů v tomto ohledu hovoří o vztazích mezi dětmi tak i mezi sebou v rámci pracovního týmu. V neposlední řadě se zde objevuje téma hranic v rámci vztahu mezi pracovníkem a dětským klientem.

V ohledu navazování vztahu respondenti nejčastěji hovoří o kvalitě nad rychlostí v navázání, často je to o „*přizvání pracovníka do jejich světa, když jsou připravené*“, jak popisuje Respondentka 4. Respondenti také často hovoří o bližších vztazích s některými dětmi, často právě dětmi, jimž jsou klíčovými pracovníky a naopak i tom, že s některými dětmi to trvá delší dobu. Respondenti rovněž popisují, jak se jim podařilo s dětmi navazovat vztah při jejich oblíbených aktivitách, např. u večerního čtení pohádek.

Respondentka 1 doplňuje svou odpověď v ohledu týmu pracovníků: „*A zároveň mi přijde fajn v rámci toho týmu my si tady ty věci trochu nějak sdílíme, že vlastně každý v tom týmu možná sleduje nějaký potřeby toho dítěte a vlastně se v tom dá hezky doplňovat*“ (Respondentka 1).

Respondenti dále vnímají jako znak důvěry ve vztahu i např. rozpravy iniciovány dětmi o jejich minulosti či o jejich rodinách. Respondentka 3 dále hovoří např. o velkém závazku a slibu dětem, kdy spolu naváží nějaký vztah, ale není zaručené, jak dlouho může trvat. Respondent 6 dále popisuje dvě roviny, na které se v navazování vztahu vydávají: „*...ty děti jsou hodně komunikativní a rádi mají kolem sebe dospělý a rychle se jako skamarádi, na ty jako mělčí úrovni a když chce člověk s nima jít víc na hlubinu, tak to si myslím že docela hlídají ty děti a trvá to, a často ani třeba po roce po dvou se s těma dětma jako nevydáme na tu hlubinu, a trvá to už někdy i dýl, proto je vlastně ta práce... je vlastně smysluplná, že to děláme dlouhodobě*“ (Respondent 6).

V ohledu kontaktu s dětmi pracovníci hovoří o pravidelných měsíčních návštěvách v dětských domovech, jak již bylo řečeno v náplni jejich pracovní pozice. Tyto návštěvy také mohou zajišťovat stabilitu a upevňování zmiňovaného vztahu. Dále respondenti zmiňují i kontakt přes sociální sítě, konkrétně přes pracovní profil na Facebooku, i zde však

respondenti hovoří o opatrnosti v nastavení hranic a spíše se k tomuto způsobu komunikace neuchylují. Respondentka 1 však navazuje kontakt s klienty, kteří již službu opustily, kde sociální sítě slouží jako dobrý prostředek na spojení, mimo jiné zmiňuje akci, kde se jednou za rok tyto bývalí klienti a pracovníci mají možnost potkat. I další respondenti hovoří o dospělých, kteří se navrací a na tuto službu vzpomínají. Respondentka 2 ve své odpovědi zmiňuje i kontakt po ukončení spolupráce: „*Jako jasně ono jsou důvody, proč dítě třeba fakt už nesmí jet. Jo, ale mám pocit, že i když se tohle to jakoby nastane, že to dítě prostě je domluvený, že už jezdit nebude, tak my se mu snažíme nabízet tu podporu mimo to. Takže vlastně nějaké to ukotvení v tom, že tohle je místo, kde tě mají rádi, můžeš víceméně dělat skoro cokoli, ale furt tě... Může to znamenat, že třeba už nejedeš na pobyt, ale furt tě máme rádi, takže mám pocit, že je to takovýhle jakoby prostor*“ (Respondentka 2).

V ohledu vztahů mezi dětmi respondenti hovoří o častých konfliktech a náročné skupinové dynamice, Respondentka 4 popisuje častou nevlídnost mezi dětmi např. jako vcelku pochopitelnou strategii: „*...že jsou jako na sebe vlastně někdy docela zlí. A to je třeba pro mě jako hodně jako věc kterou bych se chtěla naučit líp jim jako v tom pomoci, aby byly vlastně empatičtější, aby vlastně uměli víc někdy nebejt jako jájinci. Ale jako z principu jejich života je to prostě hrozně těžký to po nich jako chtít, protože když jim prostě život jako hází celej život klacky pod nohy, tak pak jako chtít, po nich chtít aby byli na někoho hodný protože on je na tom jako ještě hůř mi vlastně v něčem přijde až jako sprostý. Ale zároveň vím že když se to naučí tak jim bude jako v životě líp*“ (Respondentka 4). Respondenti dodávají, že vztahy v dětské skupině a vztahy dětí mimo ni jsou častým tématem hovorů jak s dětmi, tak poté na reflexích a je to věc, na kterou je zaměřena velká pozornost. Co se týče vztahů mezi pracovníky, tak se toto téma objevuje v ohledu týmovosti a dobré spolupráce, respondenti zmiňují své minulé i nynější kolegy a s tím spojenou vděčnost za dobrý tým.

Co se týče hranic, je možno hovořit o hranicích jak dětí, které respondenti často zmiňují jako posunuté, tak i o hranicích pracovníka ve vztahu k dětem. Respondentka 1 popisuje rozdíl mezi osobním životem a tím pracovním: „*A snažím se to vlastně jim vracet, že to tak prostě je, že já mám nějaký svůj život a vlastně my se setkáváme v tom mém pracovním v životě ale ne v tom osobním no. A mám pocit že by se chtěli potkávat i v tom osobním často, ale vlastně v tom přesně pak je ta hranice.*“ (Respondentka 1).

Na toto odpovídá i Respondentka 2, konkrétně v ohledu pracovní doby: *„No a zároveň to pro mě není úplně jednoduchý, že mám pocit, že jakoby cílem je mít ten vztah a zároveň ten vztah ale trvá jenom do 6 večer, že to je takový jako v tomhle zvláštní no. Ale tak je to důležitý i pro ně, že vlastně ten vztah má nějaký začátek a konec... Takže mi přijde, že se tím je potřeba trochu přehltnit, abych se jako fakt začala snažit tu hranici držet“* (Respondentka 2). Respondenti se však téměř shodují, že hranice jsou časté téma a jejich nastavení bylo pro ně zvlášť v začátcích složité. Část však doplňuje, že pokud tuto práci chtějí dělat dlouhodobě je potřeba si tyto hranice držet.

6.6. Cílová skupina

Poslední kategorií, kterou nelze opomenout, je zaměření se na odpovědi spojené s touto cílovou skupinou, tedy s dětmi vyrůstajícími v dětských domovech. Respondenti uváděli jak první dojmy ze setkání s dětmi, tak i případné předsudky, které si mohli přinášet.

Dále respondenti zmiňují, co se dle nich v práci s touto cílovou skupinou neosvědčuje, jak pracují s citlivými tématy a také tuto skupinu individuálně popisují z jejich pohledu. V neposlední řadě respondenti hovoří o spolupráci s dětskými domovy a případnými rozdíly mezi zařízeními.

V první řadě se respondenti v rámci prvního dojmu zaměřili i na to, s jakou cílovou skupinou začínali pracovat, jaké měli případné očekávání či předsudky. Mezi prvními dojmy respondenti zmiňují určitou divokost a velký příval energie. Zmiňovali i určité obavy s jejich přístupem ke sdílení těžkých témat, to se prý však ve velké části nenaplnilo. Respondentka 4 upřímně popisuje svá očekávání: *„Já jsem si myslela že tam bude mnohem víc romů, a vlastně mě, jako věděla jsem že jich tam bude hodně ale myslela jsem si že jich tam bude ještě víc. A jinak jsem se asi takovýho jako předsudkovýho... po tom prvním setkání mi vlastně došlo jak jsou jako omatlávací, jako jak potřebujou pořád pomazlit a za ruku, a pak jinak jsem asi si to nějak jako trochu uměla představit“* (Respondentka 4).

Respondentka 2 v ohledu předsudků dodává, že ona sama předsudky neměla, ale ze strany její rodiny si je pamatuje, s ohledem na možnou *„nevychovanost“* těchto dětí. Respondent 6 např. jako předsudek uvádí, jeho domněnku, že jsou tyto děti úplní sirotci. Respondenti tyto první dojmy poté porovnávali s nynějším popisem dětí, již po prožité zkušenosti. V tomto ohledu uvádějí právě velkou potřebu fyzického kontaktu a častou velmi rychlou – tzv. *„nedomazlenost“*, dále také velkou potřebu se prosadit ve skupině a zaujmout pozornost.

„...nějaké nižší sebehodnocení a náročnější způsob navazování vztahů a udržování vztahů, vlastně lehčí nějaká manipulace a ovlivňování. Zároveň velká nějaká vůle bojovat, ty věci... vlastně nějak se tomu životu postavit... Takže vlastně v tom možná pak i je těžká tady ta nějaká vnitřní odpovědnost a snaha vlastně, to že já jsem vlastně svého štěstí strůjce a můžu si já pak ten život nějak vlastně trošku taky budovat sám“ (Respondentka 1).

Na otázku, co se v práci s touto skupinou neosvědčilo, respondenti zmiňují neupřímnost a přílišnou přísnost či naopak „měkkost“. Respondentka 1 ve své odpovědi popisuje právě neupřímnost: *„Myslím si že se mi neosvědčilo když člověk jako kecá, nebo že, vlastně není přímý a neříká ty věci nějak narovinu. Když vlastně kolem toho vytváří nějaké pohádky a příběhy, takže ty děti tohle zažívají často a vlastně jsou na to hodně citliví. Pak je to jednak nějaká nespravedlnost nebo, když člověk nedotáhne něco co slíbil. Tak to mi přijde že jsou věci které fakt, no, na které jsou děti který mají nějakou zkušenost z ústavní výchovy fakt citlivý a které se pak neosvědčují v tom vztahu“ (Respondentka 1).*

Na otázky týkající se přímo dětských domovů část respondentů odpovídala směrem k dobré komunikaci a spolupráci, někteří však dodávali, že ne se všemi je vždy dobrá spolupráce, je to o konkrétních lidech. Respondentka 4 vyjadřuje v této oblasti svou spíše negativní zkušenost v rámci jednoho ze zařízení: *„Když vypráví o těch jako zážitcích z té náhradní péče tak mě spíš jako štve ten systém protože zároveň s těma tetama se pro nás někdy jako špatně komunikuje a třeba bysme mohli být jako partáci v tomto vyměřet ale oni o to vlastně nestojí“ (Respondentka 4).* Spolupráci se zařízeními hodnotí respondenti kladněji, hovoří o provázanosti a snaze o nejlepší zájem dítěte např. v rámci zdravotního stavu. V otázce této spolupráce např. Respondent 6 dodává nutnost nestrannosti vůči dětem – aby nebyli vůči vychovatelům „poštváváni“. V odpovědích se opakuje téma dopisů, tedy speciální formy komunikace pracovníků s vychovateli a dětmi, kdy do dopisů konkrétním dětem shrnují pobyt a jejich působení. Na otázku možných rozdílů mezi zařízeními respondenti odpovídali v rámci financí a z toho plynoucích větších či menších možností – to stejné i v rámci umístění zařízení v rámci republiky. Rozdíly ve výchově přirovnávají k rozdílným stylům výchovy i v rodinách, zde tedy rozdíly v rámci skupiny až do takové míry nevnímají.

Jako poslední oblast vyvstala citlivá témata, která se u této cílové skupiny mohou kvůli jejich často těžkým zážitkům z rodin objevovat. V tomto ohledu respondenti vzpomínali na obavy z těchto těžkostí při poznávání dětských klientů, v porovnání s nynější situací dále

popisují, že bylo potřeba si nastavit své hranice a strategie, jak se se sdílením těžkých osudů vyrovnávat. Respondent 6 popisuje jak děti sdílí ohledně svých rodin: „*...někdy tak jako ty děti mají často velkou naději v tom, že si je ty rodiče vezmou, ale já vím, že jim to slibovali už několikrát a nic se nestane tak spíš jako je se snažím jako utěšovat, říkat jako že to vlastně může tak bejt a nemusí to tak bejt. Jako jsem vlastně za to rád, když děti o rodině mluví, protože to je znak takový jako důvěry*“ (Respondent 6).

Respondentka 2 v ohledu této cílové skupiny dodává rozložení zodpovědnosti za dítě mezi více osob: „*Vlastně to dítě, když to řeknu blbě ničí není, a pak je takový složitý tu věc, kterou člověk zavnímá, že přesahuje tu jeho jakoby roli nebo kompetenci, tak je takový složitý, komu to dát. Jakože dát to teda vychovateli, nebo to dát řediteli, nebo vlastně, jako komu to předat... že hodně nějakých věcí i ve škole přesně se řekne, no tak to řekneme mamince na třídní schůzkách nebo zavolá mamince a promluví si s ní o tom. A tady vlastně jako ty tety jsou, jasně že jo, ale zároveň ty tety se taky střídají, a to na tom vnímám jakoby nejsložitější, že vlastně není žádný ten dospělý, který by měl tu jakoby odpovědnost za to, aby tahle věc byla vyřešená...ale zároveň fakt to vnímám, že to dítě prostě ničí není v tomhle smyslu. Ono je svoje, ale, ale nevyřeší to*“ (Respondentka 2).

7. Diskuse

Nejdříve bych se ráda vyjádřila k mé celkové zkušenosti se získáváním dat, kdy jsem měla štěstí na dobrou komunikaci jak s vedoucí pracovnící dané sociální služby, tak i dalšími pracovníky. Rozhovory byly uvolněné a vnímala jsem upřímný zájem ze strany pracovníků o své práci hovořit. V tomto ohledu jsem tedy nezaznamenala žádnou potíž.

Mým hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, jak specifická je práce se skupinou dětí z dětských domovů, konkrétně v rámci sociálně terapeutických pobytů. Výzkumné otázky doplňující tento vytyčený cíl byly např. zda vidí sociální pracovníci v práci nějaká specifika, dále jaká specifika vidí sociální pracovníci u cílové skupiny, jak mohou sociální pracovníci v rámci výkonu své profese pečovat o duševní hygienu a udržování osobních hranic či zda je vztah mezi sociálním pracovníkem a dětským klientem v něčem specifický.

Ze získaných dat jasně vyplývá, že tato práce je velmi specifická. Pokud se zaměřím na jednotlivé složky této specifčnosti, tak jako hlavní zde vyvstává právě cílová skupina, která je v něčem velmi netypická, i tím, že respondenti pracují s vybranou skupinou dětí z dětských domovů, kdy je v teoretické části i analýze výzkumných dat zmíněn právě proces tohoto výběru, se kterou dále spolupracují na skupinové bázi v rámci sociálně terapeutických pobytů tak i v rámci individuální práce jak na pobytech, tak i v rámci udržování kontaktu mezi pobyty. Tato cílová skupina má svá specifika sama o sobě, přestože respondenti zohledňují jedinečnost každého dítěte, popisují znaky dle nich typické pro tuto cílovou skupinu, což je rychlá a velmi častá potřeba fyzického kontaktu, velká snaha zaujmout pozornost a zajistit si své místo ve skupině, dále potíže v oblasti navazování a udržení zdravých vztahů či celková nízká sebehodnota a náhled na své osobnostní kvality. Tyto a další znaky se poté reflektují do přístupu a práce s těmito dětmi. Další ze specifík této práce, které z mého výzkumu vyvstává, je netradiční forma pracovní doby, respondenti popisují jak různé typy úvazků, tak také dělení své práce na terénní v rámci návštěv dětí v DD, pobytovou v rámci pořádání pobytů a dále administrativní složku, jeden z respondentů zmiňuje vnímání nevýhod v rámci výjezdů na pobyty přes prázdniny a svátky v rámci ohledu na svou rodinu.

Specifická je dále i role pracovníka, kdy každý respondent svou roli vnímá vůči dětem odlišně a vnímá, že i v rámci pobytů zaujímá často různé role. Další ze specifík se týká vztahu pracovníka a dětského klienta, respondenti ve svých odpovědích vztahovost často zmiňují jako

důležitou a neoddělitelnou složku jejich práce, přesto je dalším tématem i téma hranic, které je nutné si u této cílové skupiny obzvláště držet, tak aby případný bližší vztah nebyl pro obě strany ohrožující. V neposlední řadě je jedním z důležitých specifik i spolupráce s více zúčastněnými osobami v rámci péče o dítě, respondenti se ve svých odpovědích vracejí ke spolupráci s dětskými domovy a jejich zaměstnanci a vnímají to jako nezbytnou složku jejich pracovní pozice, dle jejich odpovědí se nicméně častou může jednat o komunikaci a spolupráci složitou. Z výsledných dat tedy vyplývá specifická tato pracovní pozice doplněna o její jednotlivé složky.

V pozici výzkumníka vnímám získaná data jako dostatečné ke zodpovězení mé výzkumné otázky.

V rámci limitů výzkumu jsem nějaká omezení téměř nezaznamenala, přesto však zmíním, že v některých rozhovorech pracovníci v odpovědích předpokládali mou znalost a zkušenost a měli tendenci své odpovědi nerozvádět. Anonymizaci dat jsem nevnímala jako limit, byla jsem však v rámci přepisu a následných citací velmi obezřetná, aby dané citlivé informace opravdu uvedeny nebyly.

V ohledu porovnání s dosud provedenými výzkumy na toto téma jsem částečně limitovaná velmi konkrétním tématem mého výzkumu, přesto bych vzpomněla výzkumy uvedené v teoretické části mé práce, které se mohou s mými získanými daty porovnat. První z výzkumů, ke kterému se vrátím výzkum Herringa a Burghy (2013), hovoří o změnách ve struktuře mozku vlivem zanedbání v dětství, konkrétně postižením části mozku, která je zodpovědná mimo jiné i za emoční regulaci. V mém výzkumu se téma velkých emocí a emoční regulace objevuje, ať už v rámci prvních dojmů z této cílové skupiny tak poté v rámci individuální a skupinové práce, taktéž je to oblast záběru v rámci uzpůsobování programu pro dětskou skupinu, v tomto ohledu tedy můj výzkum může potvrzovat potíže v této oblasti u této cílové skupiny. Druhý výzkum, který bych vzpomenula je výzkum Lehmana a Kayeda (2018) zaměřený na úroveň mentálního zdraví u dětí vyrůstajících v náhradní péči. V ohledu mého výzkumu toto téma ze strany respondentů nebylo často zmiňováno, přesto se objevovaly odpovědi mířené tímto směrem, ať už při zmínce hospitalizace jedné z klientek na psychiatrickém oddělení, tak v názoru že tato cílová skupina k rozvoji psychických onemocnění může být náchylnější.

Největší přínos vnímám v rámci organizace, se kterou jsem spolupracovala, doufám, že jim má práce poskytne náhled do jejich práce a vnímání jejich kolegů. Taktéž tento náhled může sloužit podobným typům organizací a sociálním službám jako inspirace či možnost porovnání.

Závěr

Cílem práce bylo zjistit specifika práce s dětmi a mládeží v rámci sociálně terapeutických pobytů. V teoretické části práce je přiblížen vliv prostředí na výchovu jednice, je představena ve stručnosti teorie attachmentu v souvislosti s náhradní výchovou dětí a rovněž je blíže představena práce s traumatem v práci s dětmi a mládeží. Dále se teoretický část zaměřuje na popsání systému náhradních forem výchovy dětí a mladistvých v ČR, poté navazuje kapitolou týkající se výkonu sociální práce v rámci zmíněné cílové skupiny a reflektuje i dosavadní výzkumnou činnost v této oblasti, primárně zahraniční z důvodu nedostatečného výzkumného působení v rámci tohoto specifického tématu v ČR. Závěr teoretické práce se zabíral vztahem jako nástrojem služby sociální rehabilitace, kdy bylo v práci přiblížen teoretický základ pro sociálně terapeutické pobyty s dětmi z dětských domovů, kde jedním z primárních zdrojů je i metodika služby, která mi byla poskytnuta při uskutečňování rozhovorů pro výzkumnou část.

V praktické části byla zvolena metoda kvalitativního výzkumu založena na provedení polostrukturovaných rozhovorů se 6 pracovníky sociální služby pro děti z dětských domovů. Pro potřebu vyhodnocení dat byla zvolena metoda tematické analýzy, která pracuje s prvotním vytyčením kategorií a následným otevřeným kódováním kdy jsou jednotlivé kódy řazeny pod vytyčené kategorie. V závěru zmiňuji etické hledisko výzkumu.

V analýze dat a primární části mé práce jsem zkoumané data a kódy rozdělila do kategorií, v rámci metody analýzy dat. Kategorie se týkaly počátku výkonu práce, pracovních zkušeností, osoby pracovníka v rámci služby, vztahů a cílové skupiny.

V ohledu porovnání s teoretickou částí této práce mi jako nejdůležitější vyvstala právě teorie citové vazby a projevy různých typů této vazby v práci s těmito dětmi. Dalším tématem které se opírá o teoretický základ je např. vztah mezi pracovníkem a klientem a jeho důležitost v procesu spolupráce.

V závěru praktické části je diskuse, kde je reflektován výzkum v kontrastu s danými výzkumnými otázkami.

Seznam pramenů

1. Asociace poskytovatelů sociálních služeb v ČR, Profesionální svaz sociálních pracovníků, *Etický kodex*, asspr.cz, online, dostupné z: <https://profesni-svaz-socialnich-pracovniku.apsscr.cz/ckfinder/userfiles/files/Etický%20kodex.pdf> [citováno 25.5.2024]
2. BAKER, Robert J., *The Social Work Dictionary, 6th Edition*, NASW press, 2013. ISBN 978-0-87101-447-4
3. BĚHOUNKOVÁ, Leona. *Fenomén odchodu do samostatného života dítěte vyrůstajícího v náhradní výchovné péči*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků a Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012. ISBN 978-80-87652-87-9.
4. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 2.*, aktualiz. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-485-4.
5. HERENTIN, Vojtěch (2017). *Emoční důsledky dítěte a důsledky jejich deprivace*, online, dostupné z: <https://sancedetem.cz/emocni-potreby-ditete-dusledky-jejich-deprivace> [citováno 18.2.2024]
6. Herringa RJ, Burghy CA, Stodola DE, Fox ME, Davidson RJ, Essex MJ. *Enhanced prefrontal-amygdala connectivity following childhood adversity as a protective mechanism against internalizing in adolescence*. Biol Psychiatry Cogn Neurosci Neuroimaging, 2016, online, dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5055123/> [citováno 28.6.2024]
7. HUGHES, Daniel A. *Budování citového pouta: jak probouzet lásku v hluboce traumatizovaných dětech*. Přeložil Eva LEE. V Praze: Institut fyziologické socializace, 2017. ISBN 978-80-270-2838-2.
8. KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0643-9.
9. KUZNÍKOVÁ, Iva. *Pokročilé metody sociální práce se skupinami*. Ostrava, Ostravská univerzita v Ostravě. 2013. ISBN 978-80-7464-471-9
10. LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1983-5.
11. LEHMANN, S., KAYED, N.S., *Children placed in alternate care in Norway: A review of mental health needs and current official measures to meet them*. International Journal of Social Welfare, 27: 364-371, 2018, online, dostupné z: <https://doi.org/10.1111/ijsw.12323> [citováno 28.6.2024]
12. LEVENSON Jill, *Trauma-Informed Social Work Practice*, Social Work, Volume 62, Issue 2, April 2017, Pages 105–113

13. MARTINCOVÁ, Ema. *Příprava dospívajících v ústavní péči na samostatný život*. Praha, 2022. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta, Katedra Sociální práce. Vedoucí práce PhDr. Hana Pazlarová, PhD.
14. Masarykův ústav vyšších studií ČVUT v Praze. *Integrace dětí z dětských domovů do společnosti a jejich adaptace na trhu práce*. Praha, 2022. ČVUT v Praze.
15. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, msmt.cz, *Databáze ústavní výchovy*, online, dostupné z: <https://www.dbuv.cz> [citováno 14.7.2024]
16. MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.
17. Metodika služby Sociální rehabilitace v dané organizaci, 2019.
18. Ministerstvo práce a sociálních věcí, mpsv.cz, *Sociální služby*, online, dostupné z: <https://www.mpsv.cz/socialni-sluzby-1> [citováno 25.5.2024]
19. Ministerstvo práce a sociálních věcí, mpsv.cz, *Formy náhradní rodinné péče*, online, dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece> [citováno 14.7. 2024]
20. Národní zdravotnický informační portál, nzip.cz, *Duševní trauma*, online. Dostupné z: <https://www.nzip.cz/clanek/708-dusevni-trauma-zakladni-informace> [citováno 18.2.2024]
21. NOLEN-HOEKSEMA, Susan. *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda*. Vyd. 3., přeprac. Přeložil Hana ANTONÍNOVÁ. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0083-3.
22. Orgán sociálně právní ochrany dětí, ospod.cz, *Funkce kurátora*, online, dostupné z: https://www.ospod.cz/e_download.php?file=data/editor/16cs_3.pdf&original=Funkce_kuratora.pdf
23. STOUPALOVÁ, Nikol. *Možnosti podpory mladých dospělých odcházejících z ústavní výchovy*. 2021. Bakalářská diplomová práce. Masarykova Univerzita. Filozofická fakulta, Ústav pedagogických věd. Vedoucí práce doc. PhDr. Dana Knotová, Ph.D.
24. Šance dětem, sancedetem.cz, *Systém náhradní péče*, 2023, online, dostupné z: <https://sancedetem.cz/system-nahradni-pece> [citováno 14.7.2024]
25. ŠTENCLOVÁ, Veronika, ČECH, Tomáš. *Příprava dětí na odchod z DD jako prevence neúspěšného začlenění do společnosti*, 2018, online, dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/344300323_priprava_deti_na_odchod_z_dd_jako_prevence_neuspesneho_zacleneni_do_spolecnosti [citováno 25.5.2024]
26. ŠVAŘÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
27. ÚLEHLA, Ivan. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. *Studijní texty (Sociologické nakladatelství)*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2005. ISBN 978-80-86429-36-6.

28. VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ, Lidka. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4961-0.

Seznam příloh

Příloha č. 1 - Informovaný souhlas

Příloha č. 2 - Scénář výzkumného rozhovoru

Příloha č. 3 - Přepis rozhovoru č.5

Příloha č. 4 – Seznam kódu rozdělených dle témat

Příloha č. 5 - Tabulka s kategorizací dat – Respondent 5

Příloha č. 1 – Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Podpisem vyjadřuji informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru pro potřeby bakalářské práce Alice Martinové. Bakalářská práce se zabývá zkušeností pracovníka konkrétní sociální služby poskytující sociálně terapeutické pobyty pro děti z dětských domovů. Cílem výzkumu je zjistit, jak je tato konkrétní práce s touto cílovou skupinou specifická, skrze prožitek odborného pracovníka.

Jsem seznámen/a s mým právem kdykoliv udělení tohoto souhlasu zrušit a je mým právem během rozhovoru odmítnout zodpovědět jakoukoli otázku. Účast na rozhovoru je dobrovolná. Tímto podpisem také vyjadřuji souhlas se zvukovým nahráváním rozhovoru (v případě on-line rozhovoru s nahráním hovoru) a jeho následným zpracováním. Tento záznam bude využit čistě pro účely této bakalářské práce a nebude poskytnut třetím stranám, po obhajobě práce bude záznam smazán. Přepis nahrávky může být použit jako příloha této práce, případně bude k dispozici pouze odborné komisi při obhajobě.

Tímto podpisem dále stvrzuji, že jsem byl/a dopředu seznámen/a s okruhem témat rozhovoru, dále s tím, jak bude se záznamem nakládáno a jak bude zajištěna anonymita respondentů. Nikde nebude uvedeno mé jméno, či osobní údaje, na základě, kterých bych mohl/a být identifikován/a.

Datum:

Jméno respondenta:

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka:

Příloha č. 2 – Scénář výzkumného rozhovoru

Pracovní pozadí pracovníka

Jak dlouho pracujete v této službě?

Jaká je Vaše předchozí zkušenost s prací s dětmi, případně souběžná?

Jaká je Vaše kvalifikace, jaké jste absolvoval/a studium?

Co Vás dovedlo k této práci?

Jaká je Vaše pozice v této službě, případně v týmu?

Jaká je Vaše role v rámci pobytů, v případě střídání, kterou roli nejčastěji zastáváte?

Jak byste popsal/a náplň své práce?

Co je dle Vás klíčové pro výkon této práce?

Práce s dětmi

Jaký byl Váš první dojem ze setkání s dětmi?

Měl/a jste nějaké očekávání?

Měl/a jste nějaké představy, případně předsudky o tom, jaká může být práce s těmito dětmi?

Jak se Vám dařilo si s dětmi navázat vztah?

V jak častém kontaktu jste s dětmi? Jste v kontaktu s dětmi, které již službu nebo DD opouštěly?

Jaké metody a techniky práce jsou Vám v práci s těmito dětmi blízké, jaké využíváte?

Je něco, co se Vám v interakci s dětmi neosvědčilo?

Je něco, co Vás v interakci s dětmi překvapilo?

Je pro Vás příjemnější pracovat se skupinou nebo spíše s jednotlivci? A proč?

Máte představu, jak Vás děti mohou vnímat?

Jsou nějaké znaky, které Vám přijdou specifické pro tuto cílovou skupinu?

Jak na Vás působí, když děti sdílí své zážitky z rodin a o svých rodinách hovoří?

Jak na Vás působí, když děti sdílí své zážitky z prostředí dětského domova?

Jak pracujete s citlivými tématy, které děti mohou sdílet?

Je něco, co je v práci s touto cílovou skupinou pro Vás náročné?

Jaké je pro Vás si udržet hranice, případně si ohlídat citovou zainteresovanost?

Jak si sám/a v sobě zpracováváte životní příběhy dětí?

Využíváte prostoru v rámci supervize/intervize?

Jak pečujete o svou duševní hygienu? Máte nějaké zásady v rozdělení práce a osobního života?

Pobyty

Jaký jste měl/a pocit po prvním pobytu?

Máte nějakou oblíbenou aktivitu, kterou s dětmi na pobytu děláte?

Jak byste sám za sebe popsal/a poslání, případně cíl pobytů?

Jak byste popsal/a práci s dětmi na pobytech, někomu, kdo o tom nic neví?

Jak vnímáte důležitost rituálů a tradic (např. večerní komunita, hostina), které se objevují na každém pobytu?

Jaký v rituálech vidíte přínos pro děti?

Když vybíráte děti, které by mohly na pobyty jezdit, co je pro Vás v této volbě důležité?

Jak pracujete se skupinovou dynamikou?

Jak vnímáte spolupráci a komunikaci s dětskými domovy? Vnímáte nějaké rozdíly mezi zařízeními? Jaký vnímáte dopad této komunikace na děti?

Vnímáte rozdílný přístup k dětem napříč různými DD? Odlišný přístup k výchově? Hraje to roli ve fungování skupiny?

Do jaké míry komunikujete s dětskými domovy, co se na pobytu dělo? Jak komunikujete citlivé informace, které mohou být považované za důležité?

Je něco co byste v rámci pobytu chtěl/a změnit/zlepšit?

Dává Vám tato práce smysl?

Je něco na co jsem se nezeptala, ale je to pro Vás důležité zmínit?

Příloha č. 3 - Přepis výzkumného rozhovoru Respondenta 5

Dobrý den, můžeme tedy začít?

Ano, ano.

Jak dlouho jste v této službě?

Já jsem v téhle službě 6 let, myslím, já jsem ze začátku jezdil jako na pobyty jako dobrovolník, takže i tak, ale pracuju 6 let.

A jaká je Vaše předchozí zkušenost s prací s dětmi, případně souběžná?

Jo, já jsem od 15 let jsem dělal něco jako skauta a od 23 jsem pracoval jako učitel 10 let na základní škole a dělal jsem tábory pro děti dlouho, no a pak tady vlastně, celý život dělám s dětma.

Jaká je Vaše kvalifikace a jaké jste absolvoval studium?

To je trošku horší se mnou, já jsem studoval jako dvě vejšky 4 roky, ale žádnou jsem nedokončil. Dělal jsem pedagogiku a teologii, ale jinak mám pedagogický minimum a kurz pracovníka v sociálních službách a spoustu jako dalších kurzů a vlastně můžu pracovat díky praxi, mám 15 let praxi.

Další otázka je, co Vás dovedlo k téhle práci?

Tak jednak je to práce s dětma, která mi byla vždycky blížká a druhak to byla příležitost, kdy jsem se díval a hledal kolem sebe, co bych dělal a zrovna tam byl kamarád, přes kamaráda jsem se tedy dostal sem.

Dále, jaká je Vaše pozice v téhle službě, případně v tomhle týmu?

Jo, já mám v rámci naší služby... ta funkce je taková že jsou tam čtyři služby a my jsme jedna z těch čtyř, a jsem členem týmu, tam máme dva týmy a já jsem členem druhého týmu to je jedna část mé práce a potom dělám doprovázení s dětma, které už odešly z dětského domova a zároveň ještě dělám teda počítače.

Děkuji, dále, jaká je Vaše role v rámci pobytu, v případě střídání, kterou roli nejčastěji zastáváte?

No, my tam máme takový hlavní role, jedna je vedoucí pobytu, jedna je programový garant a třetí je jídlo a já se hlavně střídám mezi vedoucím pobytu a programovým garantem, takže. Ten vedoucí pobytu dělá takový ty organizační věci, ten programový garant dohlíží na to, aby šlo všechno podle těch témat a aby se naplnily cíle a tak.

Jak byste popsal náplň svojí práce?

Tak podle mě z 60% jsou to pobyty, 5 až 8 pobytů za rok s dětma z dětských domovů, se stejnou skupinou a zbytek je návštěva dětí jako mezi pobyty v děčáku a pak nějaké 20% bych tipoval administrativa.

Co je podle Vás klíčové pro výkon téhle práce?

Já na to koukám, na ty otázky jsem se připravoval, ale jsem zrovna přemýšlel, že to nebude úplně jednoduchý, ale jednak asi nějaký nadšení nebo chuť pracovat s dětma. Pak asi bejt připravený na to, že to vezme hodně času jako o prázdninách a pak nějaká jako trpělivost, nebo klid, aby člověk jako nevytěnil hned s těma dětma.

Dále tedy k práci s dětmi, jaký byl Váš první dojem ze setkání s dětmi?

Já tím, že jsem pracoval dlouho jako učitel, tak já no, takže jsem byl jako s dětma vcelku pořád a když jsem jel na první pobyt, tak jsem si říkal, proč nás je jako dospělých tolik a pak jsem to pochopil, že ten první dojem byl takový, že ty děti jsou hodně divoký a tím, že každý má nějaký jako z historie nějaký složitý věci tak je potřeba se k nim jako blíž dostat, a to není úplně jednoduchý.

Měl jste nějaké očekávání z tohoto setkání?

Očekávání jsem měl vlastně asi jednodušší, myslel jsem, že ta skupina bude jako jednodušší, že to nebude tak složitý. Tím, že jsem pracoval s dětma dřív a třeba jeli jsme na vodu s deseti dětmi a já jsem tam byl sám vedoucí, tak jsem si říkal jakože deset dětí není problém ,takže jsem si myslel, že to bude jednodušší, a nebylo.

A měl jste nějaké, možná předsudky, o tom, jaká je práce s dětmi z ústavní výchovy?

Když jsem nastupoval tak jsem si myslel, že většina dětí nemá rodiče a jsou to jako sirotci. Ta realita nakonec je často jiná, že většina drtivá má ty rodiče, kteří se zajímají, třeba choděj a jezděj a tak, vlastně v tomhleto jsem to viděl trošku jinak a tak, asi takhle no.

Dále, jak se Vám s dětmi dařilo navazovat vztah?

No tak na tý mělký úrovni to nebyl problém většinou, jako ty děti jsou hodně komunikativní a rádi mají kolem sebe dospělý a rychle se jako skamarádí, na tý jako mělčí úrovni a když chce člověk s nima jít víc na hlubinu, tak to si myslím že docela hlídají ty děti a trvá to, a často ani třeba po roce po dvou se s těma dětma jako nevydáme na tu hlubinu, a trvá to už někdy i dýl, proto je vlastně ta práce... je vlastně smysluplná, že to děláme dlouhodobě.

V jak častém kontaktu jste s dětmi, případně s těmi, které opustili službu nebo dětský domov?

Jako s dětma se vidím každých 14 dní, se kterýma jezdíme na pobyty, tak jednou za 3 týdny dejme tomu, za nima jedeme do děčáku na návštěvy a s dětmi, který odcházejí, tak když je máme ještě v doprovázení tak se vidáme taky jednou za 14 dní a když děti už jako odejdou z domova a odejdou z naší služby, tak tam si myslím že se vidíme hodně nárazově, ale třeba taky jako jednou za půl roku určitě a jednou za rok skoro se všema na slavnosti, máme jako takovou slavnost pro ty, který odcházejí.

A v rámci sociálních sítí, jste nějak v kontaktu s nimi?

Já jsem takovej, já nemám rád sociální sítě, takže jako mám facebook a Instagram, ale dívám se na něj taky jednou za měsíc. Takže jako moc ne, jako spíš jako s těma dětma, co odešli. Jako s těma dětma z děčáků, tak tam skoro vůbec, to si dáváme jako pozor, protože já nechci v tomhle úplně podporovat. A co se týče dětí, co odešli, tak jako mám je často na facebooku, takže třeba vidím jak se jim daří a co dělají, ale jakoby nekomunikuju s nima.

Další otázka je, jaké metody a techniky jsou Vám v práci s dětmi blízké, nebo jaké využíváte?

Hmm...jako nejlepší mi přijde obyčejný rozhovor s těma dětma a budování nějak, budování vztahu jakoby dlouhodobýho, přes nějaký návštěvy, procházky a tak, trávím s nimi čas, to mi přijde jakoby nejzásadnější. Když potom jsme teda už jako na pobytu, tak často využíváme arteterapii, malujeme, tvoříme s těma dětma snažíme se, aby se uměly vyjádřit samy, aby ta tvorba jim pomohla ze sebe dostat to, co mají v sobě schovaný, takže arteterapie. Já nevím kam by patřilo nějaký jako divadlo?

Myslíte dramaterapii?

No no, jo jasně, tak dramaterapie spíš, tam točíme často videa, jako videa, příběhy a takhle je to vlastně teďkon takový hodně častější, děti to mají rádi a děláme to skoro na každým pobytu.

Děkuji. Vnímáte, zda jsou jednotlivé aktivity a celý program přizpůsoben téhle cílové skupině?

Jo. Tak je to pobyt od pobytu, jakože, my máme pobyt a pak máme reflexi a snažíme se vždycky jako, se poučit a každá ta skupina je trošku jiná, každý rok je ta skupina trošku jiná a má jiný specifika, a vlastně i když někdo jako jede nebo nejede, tak tak se ta skupina často mění a snažíme se tý konkrétní skupině a těm konkrétním dětem dělat to nějak jako na míru, někdy se daří a někdy míň.

Je něco, co se Ván v interakci s dětmi neosvědčilo?

To je ta komunikace na těch sociálních sítích. Ze začátku jsem to používal, jako facebook a messenger a tyhle ty věci, ale pak se často stávalo, že děti třeba psali jako večer nebo psali blbosti a chtěli hodně. Děti fungují tak, že mají rozepsaných třeba 15 jako hovorů a jako tak je to jako si nechtějí povídat se mnou, ale chtějí si povídat s někým, no.

Tak já jsem tohleco úplně jakoby škrtl, protože oni na mě mají telefon, můžou mi zavolat, kdyby něco chtěli, ale přes sociální sítě ne.

Dále, je něco, co Vás v interakci s dětmi překvapilo?

U některých dětí jak jsou hrozně rychlé, jako, fyzicky, přijdou obejmou tě a ještě tě ani neznaj, já nevím jak to nazvat.

Ano, ano, chápu.

Jo, že člověk některý děti ani nezná a oni už přijdou a obejmou tě, teda jako že jsou takové jako, nevím, fyzickéj kontakt. Tak já mám děti jako svoje, že jo, takže tam jsem na to jako zvyklej, ale u tihlech dětí to je takový zvláštní. Jako jak rychle umějí navázat fyzický kontakt s dospělým, jakože tě vezmou za ruku, obejmou.

Je pro Vás příjemnější pracovat se skupinou nebo s jednotlivcem?

Hmm, asi záleží hodně na konkrétním dítěti, některý děti jako nemají rádi rozhovory jeden na jednoho a je s nima hrozně těžký ten rozhovor vést a pak je potřeba jako mluvit s nima při nějaký činnosti, kdy oni vlastně si nevšimnou, že s nimi mluvím jako já sám, třeba při vaření nebo takhle a s některýma z dětí tak je lepší být ve skupině, asi záleží konkrétně. Asi je mi příjemnější... je mi příjemnější spíš jako s jednotlivci, tam se člověk dostane víc jako do hloubky a může člověk jako pracovat intenzivněji s těma dětma.

A máte představu, jak Vás děti vnímají?

To moc nevím... tak jakože, asi jako, určitě ne jako rodičovsky, ani jako strejdovsky, snažím se asi jakoby bych nejradši byl, kdyby to bylo jako nějaký starší kamarád, zkušenější, ale zároveň tam prostě bude ta autorita, vždycky trochu jo. Ale tak bych byl asi nejradši.

Poté k té skupině, jsou nějaké znaky které Vám přijdou specifické pro tuhle cílovku?

No tak určitě jsou tam nějaký traumata z dětství, často je to nějaká jakoby nedomazelenost a taková ta, že vyhledávají mnohem více fyzickéj kontakt a snaha stálá prosadit se ve skupině. Tak asi tyhlecky no.

A dále, jak na Vás působí, když děti sdílí zážitky z rodiny a mluví o svých rodinách?

Někdy hodně naštvane na ty rodiče, někdy tak jako ty děti mají často velkou naději v tom, že si je ty rodiče vezmou, ale já vím, že jim to slibovali už několikrát a nic se nestane tak spíš jako je se snažím jako utěšovat, říkat jako že to vlastně může tak bejt a nemusí to tak bejt. Jako jsem vlastně za to rád, když děti o rodině mluví, protože to je znak takový jako důvěry, si myslím hodně.

A jak na Vás působí, když sdílí zážitky z dětského domova?

Tak rozporuplně, záleží asi jako na děcáku, některé dětské domovy jsou lepší některé horší, a já vlastně jako nemůžu být ten, který působí rozepře mezi dítětem a děcákem, no takže často i když vím, že ten děcák nedělá něco úplně dobře, tak já to nemůžu úplně říct, abych ty děti nepoštval vůči tetám a strejdům. Takže, člověk to musí brát i tak trošku s rezervou, protože často si ty děti trošku něco přimyslí a zároveň to nesmím nějak hodnotit.

Děkuji. Dále, jak pracujete s citlivými tématy, které děti sdílí?

Jo, snažíme se jakoby si nenechávat pro sebe ty věci, pracovníci ale i děti by to měli vědět, že když tam něco řeknou, takže my si to mezi dospělými pracovníky jako řekneme, takže to sdílíme mezi sebou s kolegy a snažíme se v tom nějak působit, no. Jakože nevynášíme to nikdy nějak ven, ale zároveň, když je to něco, co musíme, tak to řešíme dál i pak co se týče děcáků nebo tak. Ale nejvíce pracujeme asi s tím dítětem.

Vnímáte, zda děti využívají i jiných než verbálních technik sdělení?

No tak určitě ten fyzický kontakt, vezmou za ruku, obejmou, takhle, často to je taková ta uraženost, jakože „já vlastně s tebou nechci mluvit“ ale čekají, až za nima jako přijde člověk. Takže určitě využívají a děti to moc dobře umějí tyhle věci.

K dalšímu, je něco, co je pro Vás v práci s touhle cílovkou náročné?

No, vnímat osudy těch dětí, protože někdy mám pocit, že bych si je jako nejradši všechny vzal domů a adoptoval, no tak to je náročný a potom je to trošku náročný...co je v práci s touhle cílovou skupinou náročný? No potom to, že to zabere často jako víkendy ta práce a prázdniny. A ještě možná jako vydržet klidně někdy.

K hranicím - jaké to pro Vás je, si je udržet, nebo citovou zainteresovanost?

Ze začátku to bylo náročný, protože říkám, že jako já je něčím vnímám trošku jako partnery, kamarády a ty osudy jsou těžký, měl jsem ty hranice posunutý mnohem jako víc k těm dětem a postupem času a zkušeností si myslím, že je to jako jednodušší a jednodušší. Nebo jako dávám si ty hranice docela blízko a ty jakoby děti si nepouštím nějak úplně do života. Není to tak, že bych v pět skončil a jdu, že když mě zavolá někdo po pátý že ne. Ale mám ty hranice relativně jako postavený jako blízko.

Jak si v sobě zpracováváte nebo zpracovával jste životní příběhy dětí?

Tím že já jsem nejdřív pracoval jako na základce a tam jsem jako taky zasahoval jako nějak do života těch dětí, ale bylo to jako ocaď pocaď. Tady ty děti jsou taky mnohem blíž, ale říkal jsem si, že tahle práce je vlastně mnohem potřebnější než být ve škole a tak jako něco co mi hodně pomáhá je, že vlastně pro ty dělám nejvíc co můžu, když jim nabízím vztah a ty děti jsou za to rády a tak se s tím jakoby vyrovnávám, že to je vlastně to nejlepší a nejvíc, co pro něj můžu udělat, tohleto. Spousta lidí pro ně jako vlastně nedělá nic, tak, tak si říkám...vždycky si říkám, že bych pro něj mohl udělat jako ještě víc, ale vlastně to co děláme je už takhle, myslím že dobrý a tak si, tak to mám takhle pro sebe zpracovaný.

Jak využíváte prostoru v rámci supervize nebo intervize?

Jo, já nejsem úplně moc brífinkový jako typ, mě hrozně nebaví jako porady a tyhle věci, protože intervize u nás jsou takové víc poradní a to mě vůbec nebaví a nevyužívám to nějak moc a supervize máme jednou za čtvrt roku jako skupinovou a tam je dobrý, že člověk může přijít jako téměř jako se vším z té skupiny a tak a tam když mám téma, který bych chtěl řešit, tak na supervizi to řešíme a je to smysluplný, ale často ty témata jako nemám, takže to využívám ale ne jakoby úplně moc často.

Dále, jak pečujete o svou duševní hygienu, jaké máte zásady v rozdělení práce a osobního života?

Tak já asi nejvíc jako duševně regeneruju v rodině, takže jako rodina je pro mě jako přístav, kde vlastně spoustu věcí zpracovávám, řeším hodně věcí se ženou a tak nějak si jako povídáme o té práci a zásady v rozdělení práce a osobního života...jako tam je trošku složitý, že třeba právě ty kluci, který mám v doprovázení, kterým je třeba 17, 18, tak vidím třeba často, že potřebují nějakou brigádu nebo takhle. Takže jakoby, malý děti si určitě nepouštím do jako do života, do rodiny ale u těch starších se mi už jako několikrát stalo, že jsem je třeba vzal na brigádu, třeba viděly moje děti a tak, takže jakoby tam se to malinko prolíná, ale snažím se, aby to bylo minimálně.

Vyvstala mi ještě jedna otázka, jestli Vám nějak přišlo v interakci s dětmi, že přišlo na to, že jste pracovník a máte za to zaplacené? Jestli jste toto nějak komunikovali?

To jako samozřejmě, že jim to řeknu, že jsem jako pracovník a že jsem za to jako zaplacený a většinou to jako říkám tak, že jakoby někdo to musí organizovat a musí se starat o tu organizaci a já myslím, že ty děti to jako chápou, jakože málokdy to vědí, kupodivu, jakože se divěj „že oni ti za to platěj, že s náma jezdíš“ ale oni taky úplně nemají představu, jako co tam je ještě za tím jako ty práce kolem, a že vlastně ta příprava pobytu jako něco zabere a shánění těch věcí různě a takhle jako. Když na to přijde řeč, tak jim jakoby představím celou tu práci v té šíři, jaká je, a že jo to je nějaká organizace a že musíme jako státu vykazovat nějaký věci a všechno zapisovat a takhle, a já myslím, že to většinou ty děti jako berou a jsou za to rády, že druhá možnost by byla jakoby nejezdit tam, nebo jezdit s nějakou jinou organizací a že to ty děti chápou.

Já sám za sebe to mám jako zpracovaný docela jako, v pohodě, kdybych za to měl nějaký jako, velký peníze, tak by mě to asi trošku víc trápilo, ale tahle práce jako není moc dobře placená, taková spíš, jakože zvlášť pro chlapa, který musí žít jako rodinu a čtyři děti, takže mě to jako netrápí jo v tomhle.

Děkuji, dále k pobytům, jaký jste měl pocit po prvním pobytu?

Jo, tak to si pamatuju moc dobře, to jsem byl, to byl týdenní pobyt o jarních prázdninách, když se ještě jezdilo a já jsem byl úplně vyčerpaný. A to byla ještě, to byla velká zima a měl jsem pocit, že jsem měl jako, jak to byl první můj pobyt, tak jsem měl hodně jako rolí a ještě jsme hráli takový divadla každé večer, který jsme neměli moc připravený, takže každou volnou chvíli jsme jako něco připravovali, bylo ještě hodně porad, takže jakože já jsem měl třeba na sebe čas na 2 minuty denně, se jako vyčůrat a to bylo tak jako všechno, takže poprvé to bylo hodně vyčerpávající a byl jsem tak jako úplně jako vyždímaný.

Třeba na těch pobytech dneska se snažíme, aby třeba polední klid si lidi mohli jako taky odpočinout a to dřív jako vůbec nebylo, tohleto, vstávalo se v 6 a chodilo se spát třeba ve 2 a takhle to šlo jako no, jako že by si člověk odpočinul v tejdnu to tam nebylo vůbec.

Měl jste jako po tom pobytu pocit, že byste chtěl jet znovu?

Ta definice dobrodružství je, že když je člověk tam, tak si říká, proč já blbec jsem sem lezl a když člověk je potom, tak na to jako vzpomíná dobře a hodně to bylo o lidech, ty oni jakoby ty dospělý, takový kolegové budoucí, tak ty byly moc fajn a tak to bylo dobrý a člověk měl potom dobrý pocit, že ten čas jako dobře využil. Já tam jezdil jako dobrovolník, když jsem asi dva pobyty jsem byl a hned už jsem pak začal pracovat.

Jak byste za sebe popsal poslání, případně cíle pobytu?

Tak asi aby děti zažily ten kousek domova, což je takovej jako velkej cíl, kterej je nad tím a pak je tam jako spousta menších cílů, aby se cítili v bezpečí, aby se mohli dostat k těm problémům, který je trápěj a aby se uměli jako nějak svobodně vyjádřit a nemuseli se bát.

Dále přejdu k rituálům, jestli vnímáte v nich vlastně přínos, např. večerní komunita nebo společná jídla, možná co si z nich děti můžou brát za přínos?

Jo, tak rituály obecně jsou pro tyhle děti hrozně potřeba a stálý věci, proto se snažíme držet tu skupinu stálou, dřív to tak nebylo, dřív se prostě zavolalo do děčáku a kdo jel tak jel, tak ta skupina nikdy nebyla stálá a třeba ta jídla a to přání a takhle tak já si myslím, že ty rituály tak nějak jako dávají rámeček a pocit bezpečí a klidu, takže ty rituály vnímám jako hrozně potřeba. Večerní komunita jako ten rituál, tak jako, ten rituál takovej jako nejnítějnější, tak vnímám taky jakože děti to potřebuj a je to jako dobré místo, kde děti můžou být svoji a je to takový jako místo uklidnění. Většinou ty děti, který příjdou jako nově, tak jim třeba rok dva trvá, než jako zjistí, co je ta večerní komunita zač a taky si myslím, že děti jsou divočejší trošku než dřív, ale zároveň je to potřeba pro ně.

Vnímáte, že mají děti prostor zasáhnout do toho průběhu pobytu a pokud ano, jestli ho využívají?

Tak děti si určujou část pobytu třeba dílničkama, kdy jako většinou dva nebo tři dny jo tři nějaký jako bloky si vlastně vytváří samy, jak to chtějí, takže to je určitě jedna možnost. Druhá možnost je si myslím, že můžou kdykoliv říct, že se jim něco nelíbí, i tam je nějaká kniha knížka přání a stížnosti, truhlička, takže si myslím, že možnost do toho zasáhnout mají anebo to prostě jako řeknou, ale myslím že to tolik nevyužívají. Že jsou rády, když jako někdo připraví a udělá za ně a nemají potřebu do toho zasahovat a ani jako nechtějí no. Ale když něco jako nechtějí, tak mají tu svobodu a možnost jít na pokoj, něco nedělat, takže tady tu možnost mají určitě.

Chápu, dále k výběru dětí, tak vlastně když vybíráte ty, které by mohly jezdit, tak co je třeba pro Vás důležité v tom výběru?

Jo, tam jako výběr těch dětí je složitý proces a dost skoro vždycky je to nějak jinak a je to hodně, je to hodně o spolupráci s vychovatelem.

Takže jakože my třeba můžeme někoho jakoby chtít, ale ten děcák to bude vidět jinak, takže my musíme jako tak jako přemejšlet a co je pro nás důležité, jednak aby to byly děti, který to potřebují, to znamená, aby to byly děti, který opravdu jako nikam nejezděj. Často ty děti mají rodiče i na prázdniny prarodiče, jako jezděj pryč, takže aby to byly děti, který nikam nejezdí aby byly ty prázdniny doma, aby se nemuseli rozhodovat mezi náma a rodičema třeba, to je hodně důležitý. Druhá věc si myslím aby trochu zapadly do té skupiny, protože ta skupina je potřeba, aby byla taky jako bezpečná a aby se ty děti se tam cítily dobře, a když by tam byl někdo, kdo to hodně ruší a ničí, tak prostě ze zkušenosti to taky není úplně dobře a ale když prostě není zbylí, tak pracujeme s čím je třeba, ale snažíme se v tomhlectom takhle bejt.

Dále, ke skupině, jak pracujete se skupinovou dynamikou?

Tak, tím že každý rok je jiná skupina a každý pobyt ještě někdo třeba jede a nejede, tak vlastně tím je každej pobyt jakoby trošičku jinej. Snažíme se každému určitě věnovat nějakou dobu před pobytem a zjistit jakoby, co dítě potřebuje, a pak se snažíme, aby se to dítě cítilo tak dobře, aby ta skupinová dynamika byla jako dobrá. Jakoby dát je na pokoj s dětma, který mají rády, aby se cítily dobře. A pak potom vlastně to zhodnotíme po pobytu na reflexi, si říkáme, jaká ta skupina byla, co zlepšit do příště. Ale je to i když ta skupina je stejná, tak když někdo přijede navíc nebo teda jako nejede spíš, tak je to vždycky trošičku jiný a před každým tím pobytem to musíme řešit trochu jinak.

Nyní k Vám zpět, máte nějakou oblíbenou aktivitu, kterou na pobytu s dětmi děláte?

Já se snažím, jsem jako chlap, tak se snažím s těma dětma pracovat s náradím, tak asi to mě hodně baví, naučit je používat jako základní náradí, kladivo, hřebík, vrtačku, pilu, tak tohleto asi dělám často a baví mě to a pak mě baví vařit, ale jenom to co umím (*smích*).

Nyní naopak k dětským domovům, jak vnímáte spolupráci s nimi a komunikaci, a jestli vnímáte nějaké rozdíly mezi těmi zařízeními?

Určitě jo. Některé ty dětský domovy vnímám jako hodně dobře zaopatřený, jak materiálně tak fyzicky tak finančně a i tak jakoby ty lidi mám pocit, že jsou tam takový jako vstřícnější a otevřenější vůči spolupráci a ten dětský domov, který je jako na vesnici a na kraji republiky, tak tam to vnímám jako uzavřenější a náročnější, pro ty děti, když jsou v pubertě a to, že nemají možnost takového výběru možností jako v těch jiných. Takže ty rozdíly jsou jako velký. A spolupráce s dětskýma domovama je strašně důležitá podle mě, jako hrozně zásadní, když už když člověk připravuje individuální plán pro to dítě, tak se snažíme jít za tím vychovatelem a dělat to s nima, protože bez spolupráce s dětským domovem vlastně ta práce nemá smysl, kdyby to bylo jako ostrůvky jako pobytů v tom roce, tak to je vlastně nekontinuální.

A vnímáte rozdíly, jako rozdílné výchovné přístupy a jestli to nějak ovlivňuje tu skupinu, že třeba ty děti jsou trochu jinak vedené?

Jo, jako možná jsem na to trochu možná odpověděl v tý minulý. Hmmm, tam jakože některý ty některý dětský domovy jsou hodně specifický oproti jiným, protože jak jsou ve městě, jsou hodně vidět, tak mají hodně sponzorů, mají hodně akcí a ty děti vlastně jsou až jako přesycený tímhlectím že furt jako někde něco pro mě někdo dělá.

Je to jako velký kontrast oproti tomu dětskému domovu, který je prostě na kraji České republiky, kdy vlastně tam jedou hodně striktně a přísněji, protože vlastně když ty děti jako téměř nemají možnost nějakých koníčků, nebo koníčků asi jo, ale je to pro ně jako náročný. Když chtějí třeba na fotbal, tak musejí cestovat jako daleko. A tak, jak jsou ty děti nevybouřené tak asi ten přístup musí být k nim často jako přísnější. Takže i výchovně to je určitě jiný. Mají tam míň volnosti bych řekl. Mají tam wifinu od – do. Tam prostě wifina se jim pustí ve 4 a v 8 se jim vypne. Takže je to jako přísnější.

A potom v té skupině, máte tedy pocit, že to hraje roli mezi nimi? Třeba v těch vztazích?

Vlastně asi ne. Ač jsou ty dětské domovy jakože různé, tak tam přijedou děti z dětského domova. Možná ty děti z těch dětských domovů, kde to mají přísnější, to vnímají jako větší uvolnění a tak nějak se jako možná až moc uvolnějí a pak je to s nima náročnější, ale to je v pár procentech.

Jak komunikujete ty citlivé informace, které např. zjistíte, jestli je nějak komunikujete, nebo jestli máte rozděleno co zůstane u Vás?

Když je to jako zákonem daná věc, jako třeba kdybych nám řekl něco o znásilnění, nebo o něco takového, tak to komunikujeme vždycky. Když je to citlivá věc, kterou nám děti řeknou, a myslíme si, že by to ti vychovatelé měli vědět, tak to řekneme tomu dítěti, že to řekneme vychovateli, a řekneme to vychovateli. Když to vyhodnotíme jako věc, která vlastně nemusí být řešená v dětském domově, tak to sdělíme jenom mezi sebou.

Je něco, co byste v rámci pobytu chtěl změnit nebo zlepšit?

No tak jako každý pobyt od pobytu se snažíme něco zlepšovat a měnit, což se jako někdy daří a někdy nedaří. Je to složitější, čím je člověk jako dýl tady pracuje, tak tím jako tím jsem zvyklejší na tu rutinu a vnímám, že se mi ty věci jako moc nechce měnit, ale třeba jako co bych rád, je jako menší fluktuace lidí. Ale to moc jako nejde zařídit. Je to hrozně jako složitý tým, že fungujeme 3 pracovníci a 3 třeba dobrovolníci. Tak já bych rád, aby třeba aspoň ten tým pracovníků byl stejnej, což se nám relativně jako dařilo. Ale teď kon zase, že jo, vždycky tam ten třetí člověk tak nějak „haproval“. Druhý tým se taky bude měnit, takže asi bych chtěl zlepšit jako menší fluktuaci lidí. A... a potom je to opravdu každé rok trochu jiný, na co je potřeba se zaměřit. Někdy je potřeba jakoby víc investovat do té skupiny, aby to byla parta. Asi takhle nejde říct obecně, co by se jako dalo změnit. Pokaždý je to trochu něco jiného.

Co je podle Vás na Vaší práci specifické?

No to je ta práce o prázdninách a o víkendech, kdy člověk vlastně když má děti, tak vlastně všechny prázdniny je člověk pryč, což začíná být čím dál složitější. Ze třeba teď jsou Velikonoce a já jsem nebyl se svým dítětem ještě ani jednou koledovat, protože jsem vždycky na pobytu. To je specifický určitě. Pak je to ta práce s dětma jako taková. No tak jsou to právě děti z dětského domova, tak je to to je jako velký specifikum.

Dává Vám Vaše práce smysl?

Proto to člověk dělá. Protože jinak, zvlášť jako pro chlapa, to je pro mě to je složitý, protože to není jako moc dobře placený a já musím přinést domů každé měsíc nějaké peníze, aby děti a žena měla co jíst, a ještě zvlášť, když je třeba žena na mateřský je potřeba hodně peněz a zvlášť tady člověk moc peněz nevydělává, ale to jako musej zvážit. Protože to dává smysl, tak proto jsem tady. Jinak by to nešlo.

Dobře dobře tak děkuji moc, to je vše.

Příloha č. 4. – Seznam kódů rozdělených dle kategorií

Pracovní zkušenosti

Jak dlouho zde pracovník pracuje?

Dobrovolnictví

Kvalifikace

Duševní regenerace

Motivace

První pobyt

Školní praxe

Souběžné pracovní úvazky

Souběžná práce s dětmi

Předchozí práce

Vzdělání a kvalifikace

První dojem z pobytu

První dojem z dětí

Očekávání na začátku

Porovnání začátků a nyníjška

Přijímací řízení

Osoba pracovníka

Role v pracovním týmu

Autenticita

Stereotyp

Odolnost

Potřebné vlastnosti

Nevýhody

Reflexe

Pracovní pozice

Kombinace láskyplnosti a pevnosti

Přítomnost

Náplň konkrétní role v týmu

Role na pobytu a jejich střídání

Pocity pracovníka

Terapeutický přístup

Role v týmu na pobytech

Role vůči dětem – jak děti vnímají osobu pracovníka

Popis pozice pracovníka na pobytu

Předpoklady pro výkon této práce dle pracovníka

Duševní hygiena

Respekt

Udržení klidu

Trpělivost

Práce jako celek

Náplň práce

Sdílení v týmu

Návštěvy DD

Přání

Podpora dětí

Specifická cílová skupina

Fluktuace pracovníků

Přijímání nového klienta

Klíčový pracovník – klíčové dítě

Hranice a časové ohraničení

Techniky práce

Rovina terapie

Intenzita

Vztahovost

Techniky práce

Supervize

Skupinová práce

Rozložení pracovního úvazku

Supervize – případová práce

Popis sociální služby

Příprava pobytů

Doprovázení – navazující služba

Terénní výjezdy do DD za dětmi

Cíle a poslání práce

Smysl

Náročnost práce

Techniky a přístupy ke klientům

Skupinová a individuální práce s klientem

Navazování kontaktu s klientem – přijímání nových klientů

Teorie attachmentu

Trauma-informovaný přístup

Pobyty

Průběh pobytu

Příprava pobytů

Komunitní soužití

Čas po pobytu

Přívál energie

Domácké prostředí

Kostra a program

Cíle pobytů

Oblíbené aktivity pracovníka

Dětská skupina

Rituály a tradice

Práce se skupinou

Aktivity v průběhu pobytu

Změny a reakce na ně

Struktura pobytu

Bezpečné místo

Skupinová dynamika

Dětská skupina

Pubertální skupina

Spolupráce s dětmi

Pravidla

Jednotnost v rámci týmu

Stmelování

Svobodná volba

Vztahy

Navazování vztahu mezi pracovníkem a klientem

Vztah a blízkost k některým dětem

Navázání se na pracovníka

Vztahy mezi dětmi

Nedůvěra

Nastavení hranic

Sliby

Konečnost vztahu

Opora v rámci týmu

Vztahy dětí

Hranice

Konzistentnost

Respekt

Vztahy dětí

Vztah s dítětem

Bezmezná láska

Pocit bezpečí

Spolupráce v pracovním týmu

Kontakt s klientem

Udržování kontaktu s klientem

Kontakt s klientem přes sociální síť

Teorie attachmentu

Cílová skupina

Specifika cílové skupiny

Heterogenost

Kontaktnost

Špatná komunikace s DD

Uvolnění tlaku

Předsudky

Práce s těmito dětmi

Spolupráce a komunikace s dětskými domovy

Ústavní výchova

Co se neosvědčuje

Citlivá témata

Rozvoj dětí

Dětský klient

Direktivita

Spolupráce s DD

Neverbalita

Tempo

Citlivost

Hrubost

Tenze

Úzkost

Příloha č. 5 - Tabulka kategorizace dat u Respondenta 5

Pracovní zkušenosti	Osoba pracovníka	Práce jako celek	Pobyty	Vztahy	Cílová skupina
<p>Jak dlouho zde pracovník pracuje</p> <p>Předchozí praxe s dětmi</p> <p>Kvalifikace</p> <p>Motivace</p> <p>Očekávání</p> <p>První dojmy</p> <p>Začátky – Dobrovolnictví</p>	<p>Popis pracovní pozice</p> <p>Role na pobytu</p> <p>Předpoklady pro výkon této práce</p> <p>Pocity pracovníka</p> <p>Duševní regenerace – rodina</p> <p>Role vůči dětem</p> <p>Vydržen klidný</p> <p>Vnímání osudů dětí</p>	<p>Popis sociální služby</p> <p>Rozdělení úvazku</p> <p>Náplň práce</p> <p>Nevýhody</p> <p>Reflexe</p> <p>Popis práce dětem</p> <p>Náročnost</p> <p>Cíle práce</p> <p>Fluktuace lidí</p> <p>Techniky práce</p> <p>Specifikum práce – cílová skupina</p> <p>Přijímání nového klienta – spolupráce s DD</p> <p>Práce s jednotlivcem – hloubka</p> <p>Smysl</p>	<p>Investice do skupiny – vytváření party</p> <p>Rituály – stálost</p> <p>Rámec – pocit bezpečí</p> <p>Dětská skupina</p> <p>Oblíbené aktivity pracovníka</p> <p>Reflexe – poučení se</p> <p>Program na míru dané skupině</p> <p>Skupinová dynamika</p> <p>Možnost svobodné volby</p> <p>Průběh pobytu – spolupráce s dětmi</p>	<p>Navazování vztahu mezi pracovníkem a klientem</p> <p>Vydání se na hlubinu ve vztahu – dlouhodobost</p> <p>Pravidelnost kontaktu</p> <p>Kontakt po ukončení spolupráce</p> <p>Hranice</p> <p>Hovory o rodině dětí – znak důvěry</p> <p>Kolegové</p>	<p>První dojem – divokost</p> <p>Předsudky</p> <p>Co se neosvědčuje</p> <p>Rychlost v potřebě kontaktu</p> <p>Nedomazlenost</p> <p>Stálá snaha se prosadit ve skupině</p> <p>Naděje dětí směrem k rodině</p> <p>Vnímání osudů dětí</p> <p>Rozdíly mezi DD</p> <p>Spolupráce s DD – nestrannost před dětmi</p> <p>Citlivá témata</p>